

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
KRIMINĀLTIESISKO ZINĀTŅU KATEDRA

**PSIHOLOĢISKĀS VARDARBĪBAS ASPEKTS
KRIMINĀLTIESĪBĀS**

MAĢISTRA DARBS

Autors: **Laila Vītola**

Studenta apliecības Nr.: lv16051

Darba vadītājs: Dr.habil.iur. profesors Uldis Krastiņš

RĪGA 2018

SATURS

Anotācija.....	3
Annotation.....	4
Ievads.....	5
1. PSIHOLOĢISKĀS VARDARBĪBAS JĒDZIENA UN VEIDU SKAIDROJUMS.....	7
2. ĀRVALSTU LIKUMU ANALĪZE ATTIECĪBĀ UZ PSIHOLOĢISKO VARDARBĪBU.....	19
3. TIESU PRAKSES ANALĪZE LATVIJĀ UN ĀRVALSTĪS VARDARBĪBAS LIETĀS.....	31
4. PSIHOLOĢISKĀS VARDARBĪBAS KRIMINĀLTIESISKAIS RAKSTUROJUMS LATVIJĀ.....	34
Kopsavilkums.....	51
Izmantotā literatūra un avoti.....	53

Anotācija

Maģistra darbā „Psiholoģiskās vardarbības aspekts krimināltiesībās” veikta psiholoģiskās jeb emocionālās vardarbības termina analīze, lai izprastu jēdziena būtību un veidus. Darba ietvaros psiholoģiskās vardarbības aspekts pētīts ārvalstu likumos, lai precīzāk definētu psiholoģiskās vardarbības jēdzienu un izprastu tā aspektus Latvijas krimināltiesībās.

Darba mērķis ir psiholoģiskās vardarbības jēdziena juridiskā analīze un savu priekšlikumu izvirzīšana, šī institūta iespējamam noregulējumam Latvijā.

Psiholoģiskās vardarbības izpētes rezultātā autore nonāk pie krimināltiesībām atbilstošas legāļdefinīcijas psiholoģiskajai vardarbībai un priekšlikuma ietvert Krimināllikuma Sevišķajā daļā atbildību par psihiska aizskāruma veikšanu.

Atslēgvārdi: psihiski traucējumi, psiholoģiskā vardarbība, miesas bojājumi, draudi, vajāšana

Annotation

In the Master's Thesis "Aspect of psychological violence in criminal law" has been done an analysis of the term psychological or emotional violence in order to understand the nature and concept of it.

The aspect of psychological violence within the framework of the work, has been studied in foreign laws to define more precisely the concept of psychological violence and understand its aspects in Latvian Criminal law.

The objective of the work is to do legal analysis of the psychological violence concept and to propose the possible resolution of this institute in Latvia.

As a result of the study of psychological violence, author defines suitable criminal laws legal definition for the psychological violence and gives proposal to include in the Special part of the Criminal Law liability for psychic harassment.

Keywords: psychic disorders, psychological violence, bodily injures, threats, stalking

IEVADS

Kā liecina Eiropas Savienības (turpmāk- ES) Pamattiesību aģentūras 2014.gada ES mēroga apsekojums „Vardarbība pret sievietēm”, kura ietvaros tika aptaujātas aptuveni 1500 Latvijas sievietes, tad Latvijā no vardarbības cieš 60 % sievietes, kas ir viens no vissliktākajiem rādītājiem Eiropā.¹ Turklāt, daudzas sievietes baidās runāt par notikušo vardarbību un nezina savas iespējas aizsargāt savas aizskartās tiesības, bet jāatzīmē, ka sievietes, nav vienīgās, kas cieš no vardarbības, tie ir arī vecāka gadu gājuma cilvēki, vīrieši un bērni. Vardarbības pielietojam par pamatu var būt cilvēka sociālais statuss, mantiskais stāvoklis, un citi faktori.²

Latvijā no vardarbības un cietsirdīgas izturēšanās 2015. gadā cietuši – 61 no aptaujātajiem 542 bērniem, tas ir katrs astotais bērns, pamatojoties uz Centrālās statistikas pārvaldes, “Bērni Latvijā” statistisko datu krājuma rezultātiem, turklāt, no emocionālās jeb psiholoģiskās vardarbības sociālā rehabilitācija bija nepieciešama 1034 bērniem, no 2473 aptaujātajiem.³

Latvijā krimināltiesībās arvien ir svarīgs psiholoģiskās vardarbības darbību krimināltiesisks noregulējums, par to liecina statistikas dati, kas parāda tikai provizoriskos rezultātus faktiskajai situācijai. Darbs ir aktuāls, jo vēl joprojām gan sievietes, gan bērni, gan vīrieši Latvijā cieš no psiholoģiskās vardarbības. Darbs veidots par psiholoģisko vardarbību, jo tas ir maz pētīts aspekts krimināltiesībās un tam kā noziedzīgam nodarījumam ir ļoti negatīvas sekas.

Darba mērķis ir psiholoģiskās vardarbības jēdziena juridiskā analīze un savu priekšlikumu izvirzīšana, šī institūta iespējamam noregulējumam Latvijā. Maģistra darba mērķu sasniegšanai autore izvirzījusi vairākus uzdevumus.

Pirmkārt, lai izprastu psiholoģiskās vardarbības jēdzienu, jāveic tā satura analīze, izpētot ne tikai juridiska rakstura informācijas avotus. Jēdziena izpētes gaitā noskaidrot tā veidus, lai izprastu jēdziena būtību un tālākas tiesību normu analīzes

¹Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra. Vardarbība pret sievietēm- ES mēroga apsekojuma aptauja. Pieejams: <http://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/survey-data-explorer-violence-against-women-survey>[aplūkots 14.04.2017.]

²Ģimenes valsts politikas pamatnostādnes 2011.-2017.gadam. Sadaļa 3.3.4.2.Vardarbība ģimenē. Pieejams: <http://www.lm.gov.lv/text/1832> [aplūkots 15.05.2017]

³ Reģistrētie noziedzīgie nodarījumi pret nepilngadīgajiem pēc atsevišķiem noziedzīgu nodarījumu veidiem. Bērni Latvijā. Centrālās statistikas pārvalde. Statistisko datu krājums. 2016. : Pieejams: http://www.csb.gov.lv/sites/default/files/nr_12_berni_latvija_2016_16_00_lv_en.pdf. [aplūkots 14.02.2017]

rezultātā izdarītu secinājumus uz gūto zināšanu pamata. Otrkārt, pamatojoties uz iegūtajām zināšanām, par psiholoģisko vardarbību kā noziedzīgu nodarījumu, veikt tā noregulējuma izpēti Latvijas un citās ārvalstu tiesību normās, tiesu praksē un literatūrā. Treškārt, ar dedukcijas palīdzību nonākt pie psiholoģiskās vardarbības krimināltiesiskā risinājuma Latvijā. Psiholoģiskā vardarbība tiks aplūkota Latvijas Republikas normatīvajos aktos un Lietuvas, Somijas, Singapūras, Vācijas, Apvienotās Karalistes, Kanādas un citu ārvalstu normatīvajos aktos.

Lai sasniegtu izvirzītos mērķus un panāktu darba uzdevumu realizāciju tiks izmantotas šādas zinātniski pētnieciskās metodes:

1) gramatiskā metode – vārda jēgas noskaidrošana no valodniecības viedokļa, juridisko jēdzienu interpretācija;

2) analītiskā metode – psiholoģiskās vardarbības jēdziena kā noziedzīga nodarījuma sastāva un dažādu tiesību avotu analīze;

3) salīdzinošā metode – tiesu prakses un normatīvo aktu salīdzināšana no psiholoģiskās vardarbības skatījuma;

4) vēsturiskā metode – ar psiholoģisko vardarbību saistīto tiesību normu un normatīvo aktu attīstības izpēte, kā arī psiholoģiskās vardarbības jēdziena izcelsmes pētīšana atsevišķos ārvalstu avotos;

5) induktīvā metode – secinājumu izdarīšana uz gūto zināšanu bāzes.

1. PSIHOLÓGISKĀS VARDARBĪBAS JĒDZIENA UN VEIDU SKAIDROJUMS

Lai analizētu psihológisko vardarbību (*psychological violence*) Latvijas un ārvalstu tiesību normās, visu pirms, ir jānoskaidro psihológiskās vardarbības kā jēdziena skaidrojums. Psihológiskajai vardarbībai nav vienas konkrētas legāļdefinīcijas un šādu vārdu savienojumu kopīgi Latvijas krimināltiesības neskaidro, izņemot gadījumus, kas attiecas uz cietsirdīgu un vardarbīgu izturēšanos pret nepilngadīgajiem. Latviešu literārās valodas vārdnīca vārdu “vardarbība” skaidro, kā prettiesisku personas aizskārumu ar fizisku spēku (piemēram, sitot, spīdzinot personu, vai nodarot miesas bojājumus) vai draudiem, iebiedēšanu.⁴ Vārdnīca iedala divus vardarbības veidus, tādus kur pielieto fizisku spēku un otru, kur neizmanto fizisku spēku un, kas attiecināma uz personas psihi.

Krimināltiesību terminu skaidrojošā vārdnīca “vardarbību” skaidro kā fizisku iedarbību uz citu personu, pielietojot muskuļu spēku, rīkus, ieročus, ķīmiskas vielas, kuru rezultātā tiek nodarīts miesas bojājums. Kā nefiziska vardarbība saprotama, tāda, kas nenodara fiziskas sāpes, bet kas ierobežo cietušā kustības vai pārvietošanās spēju, ar tādām darbībām saprotot personas sasiešanu, izolēšanu no telpas.⁵ Šis termina skaidrojums ietver nefiziskas vardarbības jēdzienu, tomēr, šī vardarbība nav sasaistīta ar psihisku personas iespaidošanu, kā arī tikai fiziska vardarbība tiek saistīta ar sāpju radīšanu nevērtējot psihisku ciešanu iespējamību, piemēram, izolējot personu no telpas, nelaižot personu mājās, kad faktiski personai nav kur iet, un jānakšņo uz ielas, kas izraisa personai pazemojumu, apkaunoju un citu emocionālu pārdzīvojumu par notikumu.

Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca “vardarbības” skaidrojumam, papildus norāda tās veidus: emocionālo vardarbību, seksuālo vardarbību, vardarbību ģimenē un jauniešu vidū.⁶ Citā vārdnīcā vardarbība tiek skaidrota kā rupjas varas vai fiziska spēka pielietošana, vai nelikumīga piespiešana.⁷ Vārds “psihológiskā” skatot kopskatā ar

⁴Bendīks H. Latviešu literārās valodas vārdnīca. Zinātne, 1972.-1996. Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/llvv/> [aplūkots 13.03.2017.]

⁵Judīns A. Krimināltiesību terminu skaidrojošā vārdnīca. RaKa, 1999., 175.lpp.

⁶Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca. LU Latviešu valodas institūts. Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/mlvv/> [aplūkots 13.04.2017.]

⁷Latvian Oxford living Dictionaries. Pieejams: <https://lv.oxforddictionaries.com/skaidrojums/vardarbiba> [aplūkots 15.04.2017]

psiholoģisks, psiholoģija, tiek skaidrots, kā cilvēka psihe (*psyche*) vai kaut kas ar to saistīts, rakstura, domāšanas un izturēšanās īpatnības. Ar psihi saprot cilvēka smadzeņu spēju atspoguļot objektīvo īstenību, analizēt un sintezēt jeb ģenerēt apstrādāt saņemtos kairinājumus un pareizi uz tiem reaģēt.⁸

Psiholoģiskā vardarbība ir izmantojot kognitīvo jeb izziņas, emocionālo un sajūtu palīdzību apzināti veikts uzbrukums cilvēka saprātam, izraisot psihiskas ciešanas, bojājumus un, vai identitātes dalīšanos. Kopā izmantojot visas tehnikas veidojot kumulatīvo jeb pieaugošo efektu.⁹ Līdz ar to psiholoģiskā vardarbība šī darba ietvaros tiks skatīta kā ekvivalenta jēdzienam emocionālā vardarbība, ietverot psihiskus aizskārumus.

„Psiholoģiskā vardarbība” ir viens no vardarbības veidiem, jo vardarbība tiek iedalīta fiziskajā (*physical*), psiholoģiskajā (*psychological*) un seksuālajā (*sexual*). Fiziskajai un seksuālajai vardarbībai būs arējas pazīmes par vardarbības esamību, turpretī psiholoģiskai vardarbībai sekas var nebūt ārēji pamanāmas. Pēc seksuālās un fiziskās vardarbības personai var būt psiholoģiskas “dabas” traucējumi.¹⁰

Vardarbības kontekstā runājot, ne tikai par fizisko vai seksuālo, bet arī par psiholoģisko jeb emocionālo vardarbību, tad tā var izpausties kā izolācija (*no draugiem radniekiem, bērniem un citiem tuviniekiem, no konkrētas sabiedrības, no telpas*), izteikti draudi, veikta vajāšana, kontrolējoša uzvedība (*kontrolē pār iespēju strādāt, kontrolē pār naudas līdzekļiem, personisko mantu, uzturu, transporta un telefona izmantošanu*), pazemošana un citos veidos.¹¹ Šāds psiholoģiskajā vardarbībā ietilpstošo darbību loks ietver aktīvas darbības, kas vērstas uz psiholoģiskās integritātes iespaidošanu, vainīgais apzinās, ka ar savu rīcību aizskar citu personu.

⁸Latvian Oxford living Dictionaries. Pieejams: <https://lv.oxforddictionaries.com/skaidrojums/psihe> [aplūkots 15.04.2017]

⁹Sales P. Psychological Torture: Definition, Evaluation and Measurement. New York: Routledge, 2017. Pieejams: https://books.google.lv/books?id=3lluDQAAQBAJ&pg=PT386&lpg=PT386&dq=psiholoģiskā+torture&source=bl&ots=Mj78bKjK8j&sig=zjjO_ga3cOEvDSIGAE9TBYaQGP&hl=lv&sa=X&ved=0ahUKEwjIv8aYxeXTAhUhmZokHsqSC8UQ6AEIWzAH#v=onepage&q=psiholoģiskā%20torture&f=true [aplūkots 12.04.2017]

¹⁰Sales P. Psychological Torture: Definition, Evaluation and Measurement. New York: Routledge, 2017. Pieejams: https://books.google.lv/books?id=3lluDQAAQBAJ&pg=PT386&lpg=PT386&dq=psiholoģiskā+torture&source=bl&ots=Mj78bKjK8j&sig=zjjO_ga3cOEvDSIGAE9TBYaQGP&hl=lv&sa=X&ved=0ahUKEwjIv8aYxeXTAhUhmZokHsqSC8UQ6AEIWzAH#v=onepage&q=psiholoģiskā%20torture&f=true [aplūkots 12.04.2017.]

¹¹National Strategy on Domestic, Sexual and Gender-based violence. The National Office for the Prevention of domestic, sexual and gender-based violence 2010.-2014., Ireland. Pieejams: <http://www.cosc.ie/en/COSC/Pages/WP0800015> [aplūkots 12.04.2017.]

Eiropas Padomes Konvencija “Par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu” (turpmāk- Stambulas konvencija) 33.pants, kā vienu no vardarbības veidiem nosaka – psiholoģisko vardarbību, definējot to kā tīšu rīcību, ar kuru, izmantojot piespiešanu vai draudus, tiek nopietni kaitēts personas psiholoģiskajai integritātei. Stambulas konvencijā arī uzsvērts, ka dalībvalstīm jāpieņem normatīvie akti vai jāveic citas darbības, lai psiholoģisko vardarbību atzītu par krimināli sodāmu. Stambulas konvencija papildus psiholoģiskajai vardarbībai skaidro arī seksuālo un fizisko vardarbību, tādējādi iedalot vardarbību trīs veidos.¹²

Tātad psiholoģiskā vardarbība Stambulas konvencijas izpratnē ar nodomu veikts noziedzīgs nodarījums, par kuru jāparedz kriminālatbildība, lai sodītu un atturētu personu no šādas prettiesiskas rīcības.

ES Pamattiesību aģentūra 2014.gada ES mēroga apsekojumā norāda, ka psiholoģiskā vardarbība var izpausties kā sievietes publiska vai privāta noniecināšana vai pazemošana; sievietes ieslēgšana mājās vai aizliegums to pamest; sievietes iebaidīšana vai tīša iebiedēšana; draudēšana ar vardarbību vai nodarīt pāri kādai sievietei tuvai personai. Visbiežākie psiholoģiskās vardarbības veidi ir sievietes privāta noniecināšana vai pazemošana, uzstājīga vēlme zināt, kur sieviete atrodas, kas pārsniedz samērīgu bažīšanos un sadusmošanos uz sievieti, ja tā kontaktējas ar citiem vīriešiem.¹³ Psiholoģiskās vardarbības veidi ir arī kontrolējoša uzvedība (*piemēram, cenšanās nepieļaut sievietes tikšanos ar draugiem vai ģimenes un radnieku apmeklēšanu*), ekonomisko vardarbību (*aizliegšanu sievietei strādāt algotu darbu*) un šantāža, problemātika psiholoģiskajai vardarbībai ir pierādīšana, jo fizisku miesas bojājumu šāds nodarījums neatstāj, tāpēc ir nepieciešama tiesu eksperta atzinums, liecības, rakstiski, elektroniski fiksēti aizskaroši izteikumi, vai cita veida pierādījumi.

Par psiholoģisko vardarbību uzskata dzēlīgu piezīmju izteikšanu, ņirgāšanos, ļaunas vai pazemojošas piezīmes, draudus, izolēšanu, necienīgu izturēšanos, iebiedēšanu, publisku apvainošanu. Šāda rīcība kaitē personas pašcieņai, jo īpaši, ja tā tiek īstenota pastāvīgi.¹⁴ Psiholoģiskā vardarbība tiek skatīta kā aktīva prettiesiska

¹² Eiropas Padomes Konvencija par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/stambulas_konvencija_02.11.15.pdf [aplūkots 12.04.2018.]

¹³ Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra. Vardarbība pret sievietēm- ES mēroga apsekojums. Pieejams: http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2014-vaw-survey-at-a-glance-oct14_lv.pdf [aplūkots 14.03.2018]

¹⁴ Protection women against violence. Directorate General of Human Rights and Legal Affairs. Strasbourg, 2007. Pieejams: http://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/Source/EN_CDEG_2007_3_complete.pdf [aplūkots 02.03.2018.]

darbība, kurai ir ietekme uz personas domāšanu, rīcību, apziņu un citiem psihes elementiem, tādējādi psiholoģiskās vardarbības īstenošana aptverot ļoti plašus pret citām personām vērstus negatīvas izturēšanās veidus.

Psiholoģiskā vardarbība ne tikai atstāj paliekošas sekas uz personas psihi, bet arī iespaido cilvēka darba spējas.¹⁵ Vardarbība ģimenē būtiski ietekmē gan atsevišķus indivīdus, gan sabiedrību kopumā, un atstāj negatīvas sekas arī uz tautsaimniecību. Nepamatots ir uzskats, ka psiholoģiskā vardarbība tiek īstenota tikai pret sievietēm, jo to nodara arī pret bērniem, vīriešiem, vecāka gadu gājuma cilvēkiem.¹⁶

Emocionālā jeb psiholoģiskā vardarbība ir saprotama, kā jebkurš verbāls, emocionāls vai psiholoģisks aizskārums, piemēram, regulāra draudu izteikšana, draudēšana ar fizisku vai seksuālu vardarbību, draudēšana ar bērnu atņemšanu, apsūkšana un noniecināšana, vajāšana (*izsekošana, sagaidīšana pie mājām, darba vietas, regulāra un nevēlama zvanīšana un īsziņu vai e-pasta vēstuļu sūtīšana*), liegšana satikties ar draugiem un radniekiem un citas darbības.¹⁷ Psiholoģiskā vardarbība kā veidus ietver gan draudu izteikšanu, gan vajāšanas realizēšanu, gan verbālu aizskaršanu, gan kontrolējošu un piespiedu darbību kopumu, kas atstāj sekas uz personas psihi. Lai gan augstāk minētās darbība liecina par emocionālo vardarbību kā aktīvu darbību, uzskatu, ka tā var izpausties arī kā bezdarbība ignorējot personu, nelaižot to dzīvesvietā un citos veidos.

Psiholoģiskā vardarbība tiek saprasta arī kā emocionālā vardarbība, kas ir viena no vardarbības (*abuse; violence*) formām, kuru raksturo darbības, kad viena persona pakļauj vai padara neaizsargātu otru personu, nodarot tai psiholoģisku traumu, ieskaitot trauksmi, hronisku depresiju, posttraumatiskā (*pēc traumas*) stresa traucējumus, respektīvi, psihiski jeb mentāli¹⁸ iespaido personu.¹⁹

Psiholoģisko vardarbību iedala trīs dažādās kategorijās: pirmkārt, verbālā agresija, kad kāds tiek aizskarts izsakot tam nevēlamas, aizvainojošas piezīmes, kuras

¹⁵Pret sievietēm vērsta vardarbības apkarošana. Pētījums par Eiropas Padomes dalībvalstu veiktajiem pasākumiem un darbībām. 2006. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/dzimumu_lidztiesiba/situacija_latvija/ep_var_dpk_lv.pdf [aplūkots 14.04.2017]

¹⁶Ģimenes valsts politikas pamatnostādnes 2011.-2017.gadam. Sadaļa 3.3.4.2. Vardarbība ģimenē. Pieejams: <http://www.lm.gov.lv/text/1832> [aplūkots 15.05.2017]

¹⁷ Vardarbība ģimenē. Pieejams: <http://www.marta.lv/marta-darbiba/vardarbiba> [skatīts: 14.03.2017]

¹⁸ Mentāls – psihisks, tāds, kas attiecas uz personas psihi, apziņu, domāšanu, prātu, uztveri. Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca. LU Latviešu valodas institūts. Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/mlvv/> [aplūkots 13.04.2017.]

¹⁹ Henning K., ect. Prevalence and Characteristics of Psychological Abuse Reported by Court-Involved Battered Women. Portland: 2003. Pieejams: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0886260503253878> [aplūkots 12.02.2018.]

vai kaitina vai aizskar otru. Otrkārt, dominanta uzvedība, kas var izpausties, kā aizliegšana kādam tikties ar viņa ģimeni, runāt ar pretējo dzimumu. Treškārt, greizsirdīga uzvedība, kas var realizēties kā partnera apvainošana citu attiecību veidošanā.²⁰ Šādu vardarbību varētu asociēt ar cilvēkiem nelīdzsvarotās varas pozīcijās, tādās, kā vardarbīgas partnerattiecības, skolā bērnu starpā un darba attiecībās. Aizvainojums, pazemojums, cieņas aizskārums ilgstošā laika posmā var radīt ietekmi uz personas psihisko veselību, līdz ar to izraisot kaitīgās sekas, kuras ar apzinātām darbībām panākusi vardarbīgā persona.

Citā publikācijā, augstāk minētajiem veidiem, tiek pievienota arī neslavas celšana personai un uzspiešana aplūkot nepatiku / uztraukumu izraisošus attēlus vai rīcību.²¹ Šajā gadījumā uzspiešana varētu nebūtu uzskatāma kā prettiesiska, bet gan tas, ka attēli vai redzamā darbība ir tāda rakstura, kas ietekmē personas psihi un saprātīgi personai bija jāapzinās kādas negatīvas sekas tas radīs. Līdz ar to uzskatu, ka piespiešana ne visos gadījumos varētu tikt uzskatīta par nodarījumu, jo, piemēram, piespiešana personai pavadīt laiku vai parūpēties par saviem bērniem ir vecāka pienākuma izpilde, šī darbība nerada nelabvēlīgas sekas. Katrā atsevišķā gadījumā būtu jāvērtē izdarītā darbība kopsakarā ar radīto kaitējumu un vainīgās, kā arī cietušās personas psihiskā attieksme pret nodarījumu.

Psiholoģiskās vardarbības viens no galvenajiem elementiem psihisko traucējumu vai traumas, tajā skaitā baiļu izraisīšana personā. Bailes (*fear*) ir psihiska (*emocionāls*) un maņu reakcija uz varbūtējām nenovēršamām briesmām, kuras sekas būs– nāve, fiziskas sāpes vai kaitējums citai personai. Bailes rodas, aptverot bezspēcību pret notikuma gaitu.²² Piemēram, bērnam fiziska spēka pielietojums pret viņa māti varētu radīt viņā bailes, trauksmi un citas bērna psihi negatīvi iespaidojošas emocijas, kuras nevien nelabvēlīgi iespaidotu turpmāku bērna uzvedību un domāšanu, bet arī bērnam pieaugot turpinātu ietekmēt viņa psihi un radīt iespaidu, ka vardarbīga uzvedība ir normāla.

Bailes ir subjektīva reakcija (*pret iekšēju vai ārēju iespaidojošo faktoru iedarbību*), kas rodas kā cilvēka organisma mehānisms uz pastāvošajiem draudiem,

²⁰ Thompson E. Childhood emotional abuse. The British Journal of Psychiatry, 1996. Pieejams: <http://bjp.rcpsych.org/content/168/2/143.full-text.pdf+html> [aplūkots 12.03.2018.]

²¹Rivera J. Emotional Abuse Laws. 2016. Available : <http://www.legalmatch.com/legal-library/article/emotional-abuse-laws.html> [aplūkots 19.04.2017.]

²² Wolman B. B. Anxiety and related disorders. John Wiley & Sons, 1994, p.19. Pieejams: <http://www.freepsychotherapybooks.org/product/104-anxiety-and-related-disorders-a-handbook> [aplūkots 14.03.2018.]

briesmām. Bailēm parasti izraisa sevišķs cēlonis, tāpēc tās tiek atdalītas no trauksmes. Bailes ilgstošas bailes ietekmē personas darba spējas, sociālās adaptācijas spējas, un citas dzīves sfēras, kā rezultātā personai var rasties depresija, panikas lēkmes, migrēnas, kā citi veselības traucējumi.²³ Bailes var ārstēt ar uzvedības terapiju vai izziņas uzvedības terapiju.²⁴ Bailes ir nepatīkama emocija, ko izraisa satraukums, izbīlis un domas, ka varētu īstenoties kaut kas sāpīgs, bīstams, slikts.

Trauksme (anxiety), kas ir viena no psiholoģiskās vardarbības sekām, ir psihisks stāvoklis, kas saistāms ar spēcīgu emocionālu stresu, kas cilvēkam izraisa nevarīguma, nepietiekamības sajūtu. Iekšēji radīta nepietiekamības un nevarīguma sajūta. Persona, kura ir trauksmes stāvoklī briesmu gadījuma, uzskata, kas iespējams netiks ar to galā. Pastāv trīs izplatītākie psihiskie traucējumi, tie ir trauksme, stress un depresija.²⁵ Ilgstoši verbāli aizskārumi, noniecinot, apsūkājot, pazemojot personu, iespējams kopskatā ar fizisku spēka pielietojumu, varētu personai izraisīt šādus psihiskus traucējumus.

Posttraumatiskā stresa traucējumi (*post-traumatic stress disorder*), savukārt nozīmē, ka mentālu stāvokli, kurā persona cieš no ļoti smagas trauksmes un depresijas, kuru ir izraisījis kāds ļoti biedējošs vai satraucošs notikums.²⁶ Šiem traucējumiem par iemeslu var būt psiholoģiskā vardarbība, notikums kas ir bijis ar augstu pakāpi dzīvības briesmām pašai personai vai tās tuviniekam.²⁷ Piemēram, personai redzot fizisku vardarbību pret vecvecākiem, vai kādu citu tuvinieku, izraisa šai personai, psihiskas ciešanas, jo iespējams tā savas nevarības dēļ nevar palīdzēt tuviniekam, vai baidās, ka šāda fiziska vardarbība tiks vērsta pret pašu personu.

Psiholoģiskā vardarbība ir ciešanas, garīgas mokas no darbībām, kas izraisīja bailes no vardarbības, izolāciju un atstumtību, vai kauna izjūtu, apkaunojumu vai

²³Don R. Catherall, How Fear Differs From Anxiety. *Traumatology*, Vol. 9, No. 2 (June 2003) Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:5053/doi/pdf/10.1177/153476560300900202> [aplūkots 04.04.2018.]

²⁴Martin E. *Concise Medical Dictionary*. Oxford: Oxford University Press, 2015. Pieejams: datubazes.lanet.lv:2148/view/10.1093/acref/9780199687817.001.0001/acref-9780199687817-e-3567# [aplūkots 04.04.2017.]

²⁵Wolman B. B. *Anxiety and related disorders*. John Wiley & Sons, 1994, p. 19. Pieejams: <http://www.freepsychotherapybooks.org/product/104-anxiety-and-related-disorders-a-handbook> [aplūkots 04.04.2018.]

²⁶Hallahan B., ect. *Post-Traumatic Stress Disorder (PTSD) Symptoms in Adults with Psychiatric Disorders*. Cambridge University Press, 2014. Pieejams: https://datubazes.lanet.lv:3366/core/services/aop-cambridgecore/content/view/82AEC06C99640AA80A109ED791ED224D/S0790966700017389a.pdf/posttraumatic_stress_disorder_ptsd_symptoms_in_adults_with_psychiatric_disorders.pdf [aplūkots 27.05.2017.]

²⁷*Diagnostic and statistical manual of mental disorders*, 4thed, Washington: American Psychiatric association, 1994. Pieejams: <https://justines2010blog.files.wordpress.com/2011/03/dsm-iv.pdf> [aplūkots 04.02.2018.]

bezpēcību. Psiholoģiskā vardarbība ietver arī tādas darbības kā citas personas pazemošanu un aizskaršanu, to apsūkājot, un uzvedoties pazemojoši pret citu personu publiskā vai privātā vietā, vai izturoties pret personu kā pret mazu bērnu.²⁸ Piemēram, psiholoģiskā vardarbība var izpausties kā mutvārdos izteikta iebiedēšana, kā rezultātā persona pieņem lēmumu pret pašas gribu.

Psiholoģiskā vardarbība ietver arī kliegšanu un draudu izteikšanu, draudi, kas liek noprast personai, ka pret to tiks vērsta fiziska vardarbība, nodarot tai miesas bojājumus, vai arī draudi, ar personas ieviešanu piemēram pansionātā vai citā iestādē. Psiholoģiskā vardarbība var izpausties arī fiziski neļaujot personai satikties ar kādu personu, piemēram, ar saviem ģimenes locekļiem, mazbērniem, draugiem, kā arī liegšana citai personai pieņemt lēmumus.²⁹

Psiholoģiskā vardarbība pret gados vecākiem cilvēkiem var arī izpausties kā verbāla iebiedēšana, liekot rīkoties pret savu gribu, pazemojot vai aizskarot personu, apsūkājot vai piedzīvojot degradējošu uzvedību, publiski vai privāti attiecoties pret vecāka gadu gājuma cilvēkiem kā pret bērniem. Psiholoģiskā vardarbība var būt arī bļausana uz personu, draudu izteikšana par fiziska spēka pielietošanu, draudēšana ar ievietošanu pansionātā, aizliegšana tikties ar radniekiem, piemēram, mazbērniem, aizliegt pieņemt lēmumu un citos veidos var izpausties kādas personas psiholoģiskā vardarbība pret citu.³⁰ Vainošana, kaunināšana un apsūkāšana ir daži identifikatori verbālajai psiholoģiskās vardarbības formai, kas var ietekmēt personas psihi.

Amerikas Savienoto Valstu (turpmāk – ASV) Tieslietu departaments kā emocionāli jeb psiholoģiski vardarbīgu attieksmi definē, tādu kura rada bailes ar iebiedēšanu- izsakot draudus par fiziska spēka pielietošanu pret partneri, bērniem, ģimeni, draugiem, mājdzīvnieku izkropļošana, īpašuma izpostīšana, aizliegums tikties ar ģimeni, draugiem, iet uz darbu vai apmeklēt skolu. Dažas psiholoģiskās vardarbības izpausmes varbūt arī pazemošana, noniecināšana.³¹ Modernās tehnoloģijas ir pavērušas

²⁸ Aciernor R. , Hernandez M., Amstadter A. , ect., Prevalence and Correlates of Emotional, Physical, Sexual, and Financial Abuse and Potential Neglect in the United States: The National Elder Mistreatment Study, American Journal of Public Health, 2010. Pieejams: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2804623/> [aplūkots 01.02.2018.]

²⁹ Aciernor R. , Hernandez M., Amstadter A. , ect., Prevalence and Correlates of Emotional, Physical, Sexual, and Financial Abuse and Potential Neglect in the United States: The National Elder Mistreatment Study, American Journal of Public Health, 2010. Pieejams: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2804623/> [aplūkots 01.01.2018]

³⁰ Psychological Abuse. Elder Abuse Prevention Unit. Available: <http://www.eapu.com.au/elder-abuse/psychological-abuse> [retrieved: 26 April,2017]

³¹ Domestic Violence. The United States, Department of justice. Pieejams: <https://www.justice.gov/ovw/domestic-violence> [aplūkots 14.01.2018.]

iespēju jauniem psiholoģiskās vardarbības izpausmes veidiem, tādiem kā ziņu teksta apmaiņa, iebiedēšana izmantojot sociālos tīklus, apkaunojošu ziņu izplatīšana. Ņemot vērā, ka psiholoģiskajā vardarbībā ietilpst plašs darbību loks, secināms, ka personas psihiska iedarbība (iedarbība bez fiziska spēka) pret citu personu, rada tai psihiskus traucējumus vai traumu, bet arī fiziska spēka pielietojums var nodarīt personai nevien bojājumus miesai, bet ar psihiskus traucējumus.

Psiholoģiskās vardarbības esamībai, kā priekšnosacījums tiek izvirzīts, ka apstākļi vai uzvedības modelis ir atkārtoties ik pa laikam, ilgstošums un atkārošanās ir kā galvenie priekšnosacījumi, lai konkrētu rīcību varētu atzīt par psiholoģisko vardarbību, atšķirībā no fiziskās un seksuālās vardarbības, kad viena rīcības epizode jau tiek atzīta par prettiesisku.³² Tātad psiholoģiskā vardarbība var būt sistemātiska citas personas iespaidošana, kas var būt apzināta un neapzināta.

Jaunzēlandes likumā “Par vardarbību ģimenē” (*Domestic Violence Act*), psiholoģiskā vardarbība ir noteikta, kā viens no vardarbības veidiem, likums nosaka, ka psiholoģiskā vardarbība ir tādas darbības kā iebiedēšana, uzmākšanās, īpašuma bojāšana, draudēšana par fiziska spēka pielietošanu vai seksuālu vardarbību vai psiholoģisku vardarbību. Psiholoģiskā vardarbība var izpausties arī kā finansiāla vai ekonomiska vardarbība, kad, piemēram, citai personai tiek liegta pieeja finansiālajiem resursiem, vai, kad attur vai aizliedz iespēju strādāt vai iegūt izglītību. Šie psiholoģiskās vardarbības veidi ir attiecināmi uz bērnu, bet papildus tiem, kā šādu vardarbību uzskata arī atļaušanu vai likšanu skatīties, vai klausīties bērnam, kā pret kādu no ģimenes locekļiem tiek izdarīta psiholoģiskā, seksuālā vai fiziskā vardarbība.³³

Šis likums gan attiecas uz personām, kas dzīvo vienā mājā, ir ģimenes locekļi vai atrodas partnerattiecībās, līdz ar to personām, kuras cieš no psiholoģiskās vardarbības, bet, piemēram, psiholoģiskās vardarbības pielietotājs ir cietušajai personai nepazīstama persona, nedod iespēju aizsargāt savas intereses.

Jaunzēlandes likums “Par vardarbību ģimenē” (*Domestic Violence Act*), nosaka, ka psiholoģiskā vardarbība var izpausties augstāk minētajos veidos, tomēr, tā

³²Britto T.S., ect. The invisibility of psychological violence against children. 2016. Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:3536/ehost/detail/detail?vid=4&sid=00ce6f7e-4062-477e-8a93-470a8a2e4174%40sessionmgr101&hid=125&bdata=JnNpdGU9ZWWhvc3QtbGI2ZQ%3d%3d#AN=120586665&db=a9h> [aplūkots 14.03.2017.]

³³New Zealand Domestic Violence Act.[Par vardarbību ģimenē acts] Pieejams: <http://www.legislation.govt.nz/act/public/1995/0086/latest/whole.html#DLM371926> [aplūkots 15.04.2018]

nav ierobežota šajos veidos,³⁴ respektīvi, tiesa var lemt vai attiecīgā persona ir cietusi no psiholoģiskās vardarbības citā veidā nekā tas tieši noteikts likumā un piemērot atbilstošu sodu vardarbīgajai personai.

Singapūras „Aizsardzības pret uzmākšanos aktā” (*Protection from Harassment Act*) par psiholoģiskās vardarbības veidu atzīst citas personas aizskaršanu ar draudēšanu, aizskarošu un apkaunojošu vārdu izteikšanu vai citu rīcību realizāciju, lai izraisītu personai trauksmi, ciešanas vai aizskārumu. Šāda pat rīcība ir sodāma, ja vainīgais to izdarījis nolūkā likt domāt cietušajam, ka pret viņu tiks veikta fiziska vardarbība un svarīgi, ka cietušais tic, ka draudi tiks realizēti.³⁵ Šajā gadījumā ir svarīga cietušās personas subjektīvā attieksme pret viņu veikto noziedzīgo nodarījumu.

Apvienotās Karalistes (turpmāk – Lielbritānijas) “Smagu noziegumu akts” (*Serious Crime Act*) definē psiholoģisko vardarbību, kā kontrolējošu vai piespiedu uzvedību pret savu partneri vai ģimenes attiecībās esošu personu. No akta izriet, ka persona ir izdarījusi psiholoģisko vardarbību - prettiesisko rīcību, ja noziegums ir izdarīts pret personu atkārtoti vai turpināts un šī izturēšanās ir bijusi kontrolējoša vai piespiedu rakstura. Akts nosaka, ka rīcības laikā abām personām – cietušajam un nozieguma izdarītājam ir jābūt personiski saistītām, un uz cietušo šīs prettiesiskās darbības ir atstājušas nopietnu ietekmi, un izdarītājs zina vai tam vajadzēja zināt, ka viņa rīcībai būs nopietna ietekme uz otru personu.³⁶

No šī tiesību akta izriet, ka psiholoģiskajai vardarbībai ir sistemātiskums jeb rīcībai jāatkārtojas, kā arī noteikts, tiesiskā aizsardzība paredzēta no vardarbības, ko izdarījis konkrēts subjektu loks, kā partneris vai ģimenes loceklis, faktiski nenoregulējot tos gadījumus, kad varmāka var būt cits cilvēks, kā piemēram, kolēģis vai nezināma persona kā tas var būt vajāšanas gadījumā. Tiesību normā atrodama norāde uz personas attieksmi pret noziedzīgo nodarījumu, norādot, kas tas tiek izdarīt ar nodomu.

Kanādas Kriminālkodekss (*Criminal Code*), nedefinē psiholoģisko vardarbību, tomēr ietver tās veidus likumā, un tie ir: draudu izteikšana, nepiedienīgu un

³⁴New Zealand Domestic Violence Act.[Par vardarbību ģimenē acts] Pieejams: <http://www.legislation.govt.nz/act/public/1995/0086/latest/whole.html#DLM371926> [aplūkots 15.04.2018]

³⁵Singapore Protection from Harassment Act [Singapūras Aizsardzības pret uzmākšanos akts] Pieejams: <http://statutes.agc.gov.sg/aol/download/0/0/pdf/binaryFile/pdfFile.pdf?ComplId:5c68d19d-19ad-49d8-b1a9-5b8ca8a15459> [aplūkots 20.03.2017]

³⁶United Kingdom, Serious Crime Act [Apvienotās Karalistes Smagu noziegumu akts] Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/9/section/76/enacted> [aplūkots 17.05.2017.]

aizskarošu zvanu veikšana, ielaušanās nakts vidū, postījumu nodarīšana, prettiesiska citas personas aizskaršana, atsevišķos gadījumos atzīstama kā prettiesiska vajāšana.³⁷

Saskaņā ar Kanādas Kriminālkodeksu, prettiesiska citas personas aizskaršana jeb vajāšana ir darbību kopums, kas citai personai izraisa bailes par tās vai tuvinieku drošību, un šīs darbības ir tādas kā atkārtota sekošana personai, uzmācīga komunikācijas meklēšana, mērķtiecīga personas, tās mājas vai darba vietas novērošana, citas personas vai tas ģimenes iesaistīšana apdraudošās situācijās.³⁸ Šajā nodarījumā parādās personas psiholoģiskās integritātes aizskaršanas elements, kā priekšnosacījums kriminālatbildībai.

Ar “*nopietnu ietekmi*” var saprast, tādu, kura izraisa citai personai bailes vismaz divos prettiesisko darbību gadījumos, kuros pret šo personu tiks pielietota vardarbība. Tā ir tāda ietekme, kas izraisa trauksmi vai ciešanas, kurām ir būtiska, negatīva ietekme uz cietušā ierastajām ikdienas darbībām. Jēdziens “*vajadzēja zināt*” nozīmē, ka saprātīgai personai, kurai būtu tāda pati informācija vajadzēja zināt. Par Lielbritānijas “*Smagu noziegumu akta*” pārkāpumu personai pienākas kriminālatbildība, tomēr likuma norma paredz atbildību tikai ar cietušo “*personiski saistītām*” personām, ar kurām saprot, personas, kas dzīvo kopā un viņas ir vienas ģimenes locekļi, vai viņi ir iepriekš bijuši personiskās attiecībās.³⁹ Respektīvi Lielbritānijas tiesību akts arī tāpat, kā Jaunzēlandes nosaka atbildību par tādu vardarbību, kas īstenota pret ģimenes locekļiem, tas ir laulātie, personas, kas ir civillaulībā, radnieki, saderinātie, vai personas kurām ir vai bija kopīgi bērni un citus.

Arī Kanādas Kriminālkodeksā, tāpat kā Apvienotās karalistes tiesību aktā, noteiktā atbildība ir paredzēta par noziedzīgiem nodarījumiem, kurus izdarījusī persona ir personiski saistīta ar “*upuri*” un likuma norma iekļauj vardarbīgās personas subjektīvo attieksmi pret nodarījumu.

No psiholoģiskās vardarbības var ciest bērni, kuri piedzīvo šo vardarbību ģimenē, jo piedalās vecāku strīdos, vai skolā, kad tos iebiedē vienaudži.⁴⁰ Psiholoģiskā

³⁷Federal legislation addressing family violence in Canada. Departments of justice. Pieejams: <http://www.justice.gc.ca/eng/cj-jp/fv-vf/laws-lois.html> [aplūkots 02.02.2018.]

³⁸ Canada, Criminal Code [Kānādas Kriminālkodekss] Pieejams: <http://laws-lois.justice.gc.ca/PDF/C-46.pdf> [aplūkots 17.05.2017]

³⁹United Kingdom, Serious Crime Act [Apvienotās Karalistes Smagu noziegumu akts] Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/9/section/76/enacted> [aplūkots 17.05.2017.]

⁴⁰ Melançon C., Gange H. Father's and Mother's Psychological Violence and Adolescent Behavioral Adjustment. Journal of Interpersonal Violence, 2010. Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:5053/doi/pdf/10.1177/0886260510365863> [aplūkots 04.02.2018.]

vardarbība ir bieža parādība arī darba vietās, un cilvēkam rodas bailes no darba zaudēšanas, vai psiholoģiski grūti izturēt savu kolēģu attieksmi, izturēšanos, tomēr nevar pamest darbu, jo tas ir personas ienākumu avots.⁴¹ Tādējādi psiholoģiskā vardarbība nevien pastāv varas attiecībās starp darba devēju un darbinieku vai skolotāju un skolnieku, un mājās starp bērniem un vecākiem, bet arī līdzvērtīgās attiecībās, starp bērniem skolā vai darbiniekiem, un partneriem.

Pamatojoties uz Kanādas Kriminālkodeksu, psiholoģiskā vardarbība ir draudu izteikšana. Draudi ir izteikti, ja tie attiecas uz personas dzīvību, veselību, personas īpašumu, un mājdzīvnieku. Trauksmes izraisīšana personai ar neatlaidīgu komunikācijas uzspiešanu, arī ir psiholoģiskās vardarbības veids, tāpat arī personas datora vai citas ierīces datu iznīcināšana, vai cita personas īpašuma bojāšana.⁴²

Jaunzēlandes likums par psiholoģisko vardarbību atbildību paredz tikai ģimenes locekļiem, vai partneriem, līdz ar to nav tiesiski noregulēti gadījumi, kad persona no psiholoģiskas vardarbības cietusi no svešinieka, kas piemēram, ar interneta palīdzību iebiedējis personu. Tāpat būtu vērtējama, psiholoģiskās vardarbības darbību ilguma un atkārtotības nozīme, jo uzskatu, ka atsevišķos gadījumos, pietiktu ar vienu prettiesisku darbību, lai to varētu atzīt par psiholoģisko vardarbību, piemēram, ja bērna klātbūtnē nogalina, vai seksuāli izmanto kādu no viņa ģimenes locekļiem.

Likumi un citi avoti psiholoģisko vardarbību skaidro, kā citai personai kaitējošu darbību kopumu, kas veikts ar nodomu, lai izraisītu citai personai trauksmi, bailes vai citus psihiskus traucējumus, un šādu vardarbības veidu lielākoties saista ar savstarpējām attiecībām ģimenē, vai attieksmi pret sievietēm, tomēr šāda vardarbība pastāv arī attiecībā pret vīriešiem un vecāka gadu gājuma cilvēkiem.

Analizētajās ārvalstu tiesību normās psihi ietekmējoša vardarbība tiek saistīta ar terminu psiholoģiskā jeb emocionālā vardarbība, turklāt emocionāla vardarbība, ja tā tiek vērtēta no seku (*psihiski traucējumi vai trauma*) viedokļa, tad tā tiek saistīta arī ar fizisku spēka pielietojuma jeb fizisko vardarbību, piemēram, radot personai bailes par fiziska nodarījuma atkārtošanos.

⁴¹ Courcy F., ect. The Effects of Exposure to Psychological Violence in the Workplace on Commitment and Turnover Intentions. Journal of Interpersonal Violence, 2016 Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:5053/doi/pdf/10.1177/0886260516674201> [aplūkots 05.02.2018.]

⁴²5. Canada, Criminal Code [Kānādas Kriminālkodekss] Pieejams: <http://laws-lois.justice.gc.ca/PDF/C-46.pdf> [aplūkots 17.05.2017]

Ņemot vērā ārvalstu avotus un tiesību aktu definīcijas psiholoģisko vardarbību varētu definēt, kā ar nodomu (tīši) veiktu nodarījumu, aizskarot personas psihi un radot personai bailes, trauksmi vai citus psihiskus traucējumus vai traumu.

Ņemot vērā vardarbības termina skaidrojumus un definīcijas likuma normās, presumējams, ka vardarbība iedalās: fiziskajā, seksuālajā un psiholoģiskajā jeb emocionālajā vardarbībā.

Psiholoģiskā vardarbība var tikt realizēta vairākos veidos:

1. **draudi** (*pamest, atstāt bez uztura, dzīvesvietas, nogalināt vai nodarīt miesas bojājumus, pielietot fizisku vardarbību, un citos (turpmāk-u.c.)*);
2. **kontrolējoša uzvedība** (*noteikšana kur drīkst iet, darīt, ko vilkt mugurā, aizliegšana satikties ar noteiktām personām, apmeklēt darbu, skolu, u.c.)*);
3. **brīvības ierobežošana** (*personas izolācija no sabiedrības; ieslēgšana mājās, u.c.)*);
4. **aizskaršana** (*necieņas izrādīšana, goda un cieņas aizskāršana, neslavas celšana, pazemošana, aizskaršana, noniecināšana, ignorēšana, kritizēšana, ignorēšana, apsūkšana, kritizēšana, u.c.)*);
5. **prettiesiska vajāšana** (*izsekošana, novērošana, nevēlama saziņa*);
6. **uzmākšanās** (*seksuālu piezīmju izteikšana, uzmācīga saziņa ar personu*);
7. **cietsirdība** (*atstāšana bez uztura, bez dzīves vietas, aprūpes, uzraudzības pienākumu nepildīšana, u.c.)*
8. u.c. veidos.

2. ĀRVALSTU LIKUMU ANALĪZE ATTIECĪBĀ UZ PSIHOLOĢISKO VARDARBĪBU

Pētot psiholoģisko vardarbību nepieciešams izprast šim vardarbības veidam atbilstošas pazīmes un nodarījumam atbilstošu sodu noteikšanu ārvalstu likumos, lai precīzāk definētu psiholoģiskās vardarbības jēdzienu un labāk izprastu jēdziena aspektus krimināltiesībās.

Atbilstoši **Lietuvas Republikas** (turpmāk- Lietuvas) Kriminālkodeksa 154. pantam neslavas celšana ir personas, darbība, kas vērsta pret citu personu, izplatot par to nepatiesu informāciju, kas varēja radīt nicinājumu pret šo personu vai pazemot viņu vai mazināt uzticību viņai, persona, kas izdarījusi šo nodarījumu, jāsoda ar naudas sodu vai ar brīvības ierobežošanu, vai ar arestu vai ar brīvības atņemšanu uz termiņu līdz vienam gadam. Atbilstoši šī likuma otrajai daļai, ja persona apmelo citu personu, par smaga vai sevišķi smaga nozieguma izdarīšanā vai apmelo personu plašsaziņas līdzekļos vai publikācijā, šādu personu var sodīt ar naudas sodu, arestu vai ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz diviem gadiem.⁴³ Atbilstoši šai likuma normai personai iestājas negatīvas sekas, kas ir pazemojums, samazināta uzticība vai nicinājums no citām personām, šāds kaitējums personai ir attiecināms uz personas psihes iespaidošanu, kas savukārt sasaistās ar psiholoģisko vardarbību.

Lietuvas Kriminālkodeksā noteikts, ka par 154.pantā definētajiem nodarījumiem, persona pie atbildības saucama, pamatojoties uz cietušā iesniegumu, cietušā pilnvarotas personas iesniegumu vai prokurora pieprasījumu.⁴⁴

Lietuvas Kriminālkodeksā paredzēta kriminālatbildība arī par personas apvainošanu, kas atbilstoši šī likuma 155.pantam ir citas personas publiska pazemošana ļaunprātīgā, aizskarošā veidā, ar darbību, mutvārdos vai rakstiski, personu par šādām darbībām soda ar naudas sodu vai brīvības ierobežošanu, vai arestu vai brīvības atņemšanu uz termiņu ne ilgāku par vienu gadu. Cilvēks, kurš apvaino otru cilvēku, bet tas nav izdarīts publiski, šādu nodarījumu uzskata par likumpārkāpumu, un tāpēc kā sods tiek noteikts piespiedu darbs vai naudas sods vai arests. Persona saucama pie

⁴³Criminal Code of the Republic of Lithuania. [Lietuvas Kriminālkodekss] Pieejams: https://www.unodc.org/res/cld/document/ltu/criminal_code_of_lithuania_html/Lithuania_Criminal_Code_2000_as_amd_2010.pdf [aplūkots 24.01.2018.]

⁴⁴ Criminal Code of the Republic of Lithuania. [Lietuvas Kriminālkodekss] Pieejams: https://www.unodc.org/res/cld/document/ltu/criminal_code_of_lithuania_html/Lithuania_Criminal_Code_2000_as_amd_2010.pdf [aplūkots 24.01.2018.]

atbildības, par šajā likuma pantā noteikto nodarījumu, ja iesniegumu iesniedzis cietušais, tā pilnvarota persona vai pēc prokurora pieprasījuma.⁴⁵ Lai gan Lietuvas Kriminālkodekss nesniedz konkrētu psiholoģiskās vardarbības definējumu, tomēr atsevišķos likuma pantos ir inkorporēti nodarījumi, kas atbilst psiholoģiskās vardarbības veidiem, jo tie rada kaitējumu personas psihei, tie nerada fiziskas sekas un tiem ir citi kopīgi elementi.

Francijas Republikas (turpmāk – Francija) Kriminālkodeksā ir definēta psiholoģiskā vardarbība, nosakot personai kriminālatbildību, ja tā morāli aizskar citu personu, ar ko saprot, aizskart citu personu ar atkārtotu rīcību, darbību veikšanu, kas paredzēta vai, kas izraisa šīs personas darba apstākļu pasliktināšanos, kas aizskar viņa tiesības un cieņu, vai tas nodara bojājumu fiziskajai vai mentālajai veselībai vai kompromitē viņa karjeras iespējas. Atbilstoši Francijas Kriminālkodeksam persona par šādu nodarījumu izdarīšanu ir sodāma ar divu gadu cietumsoda vai naudas sodu trīsdesmit tūkstošu apmērā.⁴⁶ Šāds psiholoģiskās vardarbības definējums ir saistīts ar vardarbības rezultātā izraisītu pasliktinātu darba apstākļu izveidošanos cietušajai personai. Šādi definēts morāls aizskārums attiecināms uz vardarbību darba vietā, un ietver priekšnosacījumus, lai nodarījumu izdarījušajai personai iestātos kriminālatbildība, kā piemēram, darbībām jāatkārtojas, tām patiesi jāaizskar persona noteiktā veidā un jārada tai nelabvēlīgas sekas kā, piemēram, kaitējums personas psihiskajai veselībai.

Francijas Kriminālkodeksā noteikta kriminālatbildība arī par laulātā, partnera ar ko noslēgta civiltiesiskās solidaritātes pakta⁴⁷ vai dzīvesbiedra aizskaršanu atkārtoti ar vārdiem vai rīcību, kuras mērķis vai sekas ir personas dzīves apstākļu pasliktināšanās, kas izraisa viņa fiziskās vai garīgās (*psihiskās*) veselības traucējumus. Par šādu noziedzīgu nodarījumu persona ir sodāma ar trīs gadu cietumsodu un naudas sodu četrdesmit piecu tūkstošu apmērā, ja šī vardarbība ir izraisījusi darba nespēju līdz astoņām dienām, tomēr, ja tā izraisījusi darba nespēju vairāk nekā astoņas dienas, tad nodarījumu izdarījušajai personai pienākas piecu gadu cietumsods un soda nauda

⁴⁵7.Criminal Code of the Republic of Lithuania. [Lietuvas Kriminālkodekss] Pieejams: https://www.unodc.org/re_s/cld/document/ltu/criminal_code_of_lithuania_html/Lithuania_Criminal_Code_2000_as_amd_2010.pdf [aplūkots 24.01.2018.]

⁴⁶Penal Code of the French Republic [Francijas Kriminālkodekss] Pieejams: www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes [aplūkots 04.05.2017.]

⁴⁷ Civiltiesiskās solidaritātes pakta ir līguma veidā noslēgta vienošanās civilai kopdzīvei, starp divām personām, nosakot kopdzīves organizāciju. Civil solidarity pact. . Pieejams: <https://www.revolvy.com/main/index.php?s=Civil%20solidarity%20pact> [aplūkots 12.02.2018.]

septiņdesmit piecu tūkstošu apmērā.⁴⁸ Šis psiholoģiskās vardarbības krimināltiesiskais noregulējums veidots, lai aizsargātu personas no vardarbības ģimenē gan vīriešus, gan sievietes. Arī šim vardarbības raksturojumam, priekšnosacījums ir darbības atkārtotība, subjektu loks ir skaidri noteikts un attiecināms uz vardarbību “mājsaimniecības” starp dzīvesbiedriem ietvaros. Šāds noregulējums aizsargā personu, piemēram, no dzīvesbiedra, kas atkārtoti personu pazemo, apvaino, noniecina, gan verbāli, gan izsakot piezīmes elektroniskās saziņas veidā un citos veidos.

Tāpat arī Francijas Kriminālkodekss nosaka, kriminālatbildību par personas aizskaršanu atkārtoti ar vārdiem un uzvedību/rīcību, kuras mērķis vai sekas viņa dzīves apstākļu pasliktināšanās, un kas izraisa cietušajai personai fiziskus vai garīgus traucējumus. Gadījumos, kad šāda rīcība ir izraisījusi personai darba nespēju uz astoņām dienām, vai darba nespēju vispār, tad nodarījumu izdarījušo personu soda ar brīvības atņemšanu uz vienu gadu un naudas sodu piecpadsmit tūkstošu apmērā.⁴⁹ Psiholoģiskās jeb emocionālās vardarbības aspekts identificējams prettiesiskajās darbībās – citas personas verbālā aizskaršanā, un kaitīgo seku kā garīgu traucējumu noteikšanā.

Par tādām pašām darbībām, ja tās izraisījušas darba nespēju, kas pārsniedz astoņas dienas, vai izdarīti pret nepilngadīgo līdz 15 gadu vecumam, vai ja tie izdarīti pret personu, kuras īpašā bezpalīdzība viņa vecuma, slimības, vai invaliditātes, fiziskais vai psiholoģiskais trūkums, vai grūtniecība bija acīmredzama un zināma vainīgajai personai, vai nodarījums izdarīts izmantojot sociālos tīklus, par šādiem nodarījumiem personai piemērojams divu gadu cietumsods un naudas sods trīsdesmit tūkstošu apmērā. Ja no minētajiem gadījumiem psiholoģiskā vardarbība īstenojas apvienojot vairākus variantus, tad persona sodāma ar trīs gadu cietumsodu un naudas sodu četrdesmit piecu tūkstošu apmērā.⁵⁰ Francijas Kriminālkodekss psiholoģisko vardarbību definē kā morālu aizskārumu un nosaka plašu aizskarto subjektu loku ietverot gan darbiniekus, gan ģimenes locekļus, gan partneru, gan citas personas, kas varētu būt cietušas no vardarbības, ar mērķi aizsargāt ikvienas personas tiesības uz labklājību, veselību un citas ar likumu noteiktas tiesības.

⁴⁸Penal Code of the French Republic [Francijas Kriminālkodekss] Pieejams: www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes [aplūkots 04.05.2017.]

⁴⁹Penal Code of the French Republic [Francijas Kriminālkodekss] Pieejams: www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes [aplūkots 04.05.2017.]

⁵⁰Penal Code of the French Republic [Francijas Kriminālkodekss] Pieejams: www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes [aplūkots 04.05.2017.]

Vācijas Federatīvās Republikas (turpmāk- Vācijas) Kriminālkodeksa atsevišķos pantos ir definēti psiholoģiskās jeb emocionālās vardarbības veidi, piemēram, Kriminālkodeksā ir noteikta kriminālatbildība par citas personas apvainošanu, noziedzīgā nodarījuma izdarītājam paredzot brīvības atņemšanu uz vienu gadu vai naudas sodu, un, ja šāds apvainojums ir nodarīts ar nodomu nodarīt vardarbību, tad par šādu rīcību ir paredzēts ieslodzījums, kas nepārsniedz divus gadus vai naudas sods.⁵¹ Šī Vācijas tiesību norma nesniedz skaidrojumu apvainošanai un tās izpausmes pazīmēm, kā arī nav atrodams skaidrojums šādām darbībām citos avotos, līdz ar to tiesību piemērotājam ir atstāta iespēja piemērot normu atbilstoši faktiskās situācijas izvērtējumam. Tāpat arī nav definēta psiholoģiskā vardarbība, jo apvainošanu kā jēdzienu vai kā vienu no veidiem var ietvert psiholoģiskās vardarbības ietvarā, jo apvainošana neietver fiziska spēka pielietojumu, tā tiek īstenota verbāli un tā aizvaino personu vai rada kādas citas sekas cilvēka psihei, taču ir arī citi psiholoģiskās vardarbības veidi, kas nevar ietilpt zem apvainošanas definējuma, kā piemēram, aizliegums tikties ar saviem radniekiem, sarunāties ar noteiktu personu loku, “uzmācīga” sarakste no svešas vai pazīstamas personas un citi veidi.

Saskaņā ar Vācijas Kriminālkodeksu par sodāmu atzīstamas ļaunprātīgas “baumas”, kas izpaužas kā rīcība, kad kāda persona apgalvo vai izplata faktus par citu personu, kas var cietušo personu nomelnot vai negatīvi ietekmēt sabiedrības viedokli par viņu un ja šie fakti neatbilst patiesībai, tad nodarījumu izdarījusī persona tiek sodīta ar brīvības atņemšanu uz ne vairāk kā vienu gadu vai naudas sodu, ja pārkāpums izdarīts publiski vai ar rakstveida materiāliem, tad personu soda ar ieslodzījumu, kas nepārsniedz divus gadus vai ar naudas sodu.⁵² Šāda rīcība arī būtu saistāma ar psiholoģisko vardarbību, jo personai varētu izraisīt emocionālu aizskārums nosodījums no sabiedrības, kā arī izraisīt vēlmi izolēties no sabiedrības un citādi ietekmēt psihi un apgrūtināt personas spēju sociāli adaptēties.

Atbilstoši Vācijas Kriminālkodeksam personai paredzēta kriminālatbildība par citas personas goda (*honor*)⁵³ aizskaršanu, kas izpaužas kā personas rīcība, apstiprinot vai izplatot nepatiesus faktus attiecībā pret otru, kas personu nomelno vai negatīvi ietekmē

⁵¹ Strafgesetzbuch. [Vācijas Kriminālkodekss] Pieejams: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/StGB.pdf> [aplūkots 14.06.2017.]

⁵² Strafgesetzbuch. [Vācijas Kriminālkodekss] Pieejams: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/StGB.pdf> [aplūkots 14.06.2017.]

⁵³ Gods- cilvēka morālā vērtība sabiedrības izpratnē. Oxford dictionaries. Pieejams: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/honour> [aplūkots 24.10.2018.]

sabiedrības viedokli par viņu, vai, kas var apdraudēt viņa nopelnus/sasniegumus. Personai par šādu izdarīto nodarījumu pienākas brīvības atņemšanu uz laiku, kas nav ilgāks par diviem gadiem, vai naudas sods, taču ja persona veikusi tādas pašas darbības, bet tās veikusi publiski vai izplatījusi rakstveidā, tad šī persona sodāma ar brīvības atņemšanu uz laiku ne ilgāku par pieciem gadiem vai naudas sodu.⁵⁴ Šāds aizskārums arī var tikt uzskatīts par vienu no psiholoģiskās vardarbības veidiem, taču uzskatu, ka šī tiesību norma attiecināma uz amatpersonām, vai personām noteiktos amatos, statusos, un veicot personas goda aizskārumu, tiek aizskarta personas psihe un negatīvi iespaidots sabiedrības viedoklis par personu.

Vācijas Kriminālkodeksā noteikta kriminālatbildība par prettiesisku citas personas vajāšanu, tā tiek definēta kā, pirmkārt, tuvības meklēšana ar citu personu, otrkārt, mēģināšana nodibināt saskarsmi izmantojot telekomunikāciju vai citus saziņas līdzekļus, vai ar trešo personu starpniecību. Treškārt, personas datu ļaunprātīga izmantošana ar nolūku pasūtīt preces vai pakalpojumus šai personai vai likt trešajām personām mēģināt nodibināt saskarsmi ar šo personu. Ceturtkārt, draudēšanu personai vai šai personai tuvam cilvēkam ar dzīvības atņemšanu, ekstremitātes zaudēšanu vai kaitējumu nodarīšanu veselībai vai ar brīvības atņemšanu vai piektkārt, šīm darbībām līdzīgu darbību īstenošana. Priekšnosacījums tiesību aizskārumam ir, ka personas dzīve tiek aizskarta ar šīm darbībām.⁵⁵

Šo prettiesisko darbību subjektīvo pusi varētu raksturot gan tiešs, gan netiešs nodoms, jo persona vajājot citu personu varēja apzināties, ka šīs rīcības rezultātā iestāsies personas dzīves aizskārums, un persona varēja vēlēties, lai sekas iestājas, bet var būt arī situācijas, kad, piemēram, persona apzinājusies, kādas sekas varētu iestāties, nav šādas sekas vēlējusies, bet apzināti pieļāvusi to iestāšanos. Piemēram, personas uzstājīgi saskarsmes mēģinājumi, aizskartajai personai var šķist biedējoši vai aizskaroši, bet aizskārējs tos uztvertu kā viņa uzmanības apliecinājumus personai.

Vajāšanas darbības ir attiecināmas uz psiholoģisko vardarbību kā vienu no tās veidiem, ko persona var īstenot pret citu personu graujot tās psiholoģisko integritāti, jo, piemēram, miesas bojājumu nodarīšana vienai personai var tai personai un tai tuvai personai izraisīt emocionālu aizskārumu, tāpat personai var izraisīt bailes un

⁵⁴Strafgesetzbuch. [Vācijas Kriminālkodekss] Pieejams: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/StGB.pdf> [aplūkots 14.06.2017.]

⁵⁵Strafgesetzbuch. [Vācijas Kriminālkodekss] Pieejams: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/StGB.pdf> [aplūkots 14.06.2017.]

trauksmainību, sūtījumu vai ziņojumu saņemšana no nevēlamas personas, kas ir psiholoģiskās vardarbības īstenošanas veids.

Par vajāšanas izdarīšanu vainīgā persona sodāma ar ieslodzījumu, kas nepārsniedz trīs gadus vai naudas sodu, bet, ja noziedzīgā nodarījuma izdarītājs radījis cietušajam vai tā radniekam vai citam tuvam cilvēkam nāves vai smagu miesas bojājumu briesmas, tad persona sodāma ar brīvības atņemšanu no trīs mēnešiem līdz pieciem gadiem, ja vajātājs izraisījis nāvi kādai no šīm personām, tad sodāms ar brīvības atņemšanu līdz desmit gadiem.⁵⁶

Vācijas Kriminālkodekss neietver tiešu psiholoģiskās vardarbības skaidrojumu, tomēr tas aptver psiholoģiskās vardarbības veidus, kā apvainošana, ļaunprātīgu baumu izplatīšana, goda aizskaršana un vajāšana. Šiem veidiem nav noteikts atkārtotības priekšnosacījums, kā arī nav noteikts subjektu loks uz kuru attiecināmi šie nodarījumi, tāpēc var uzskatīt, ka tie attiecas gan uz vardarbību, kas notiek ģimenē, gan, ja vardarbības īstenošana ir citas personas.

Šveices Konfederācijas (turpmāk - Šveices) Kriminālkodeksā noteikta kriminālatbildība par kaitējumu personas reputācijai (*reputation*)⁵⁷, nosakot personai naudas sodu, ja persona vērsas pret trešo personu, to apsūdzot vai izraisot aizdomas par negodprātīgu rīcību, tādējādi kaitējot personas reputācijai. Par tādām pašām darbībām, ja persona zinājusi, ka viņas izteiktie apgalvojumi ir nepatiesi, vainīgā persona sodāma ar brīvības atņemšanu ne ilgāk kā trīs gadiem un naudas sodu. Par vērsanos pret citu personu, var tik uzskatīti gan verbāli izteikti apgalvojumi, gan aizskārums, kas veikts rakstveidā, bilžu vai žestu veidā.⁵⁸ Citas personas reputācijas aizskaršana, piemēram, apgalvojot, ka persona seksuāli uzmācās citai personai, vai persona rīkojusies negodprātīgi ar finanšu līdzekļiem, var ietekmēt personas turpmākās darba iespējas, ģimenes dzīvi un citas dzīves sfēras, kas var izraisīt personai bailes un trauksmi, kas savukārt ietekmē personas psihi, tāpēc kaitējums personas reputācijai būtu uzskatāms par vienu no psiholoģiskās vardarbības veidiem.

⁵⁶Strafgesetzbuch. [Vācijas Kriminālkodekss] Pieejams: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/StGB.pdf> [aplūkots 14.06.2017.]

⁵⁷Reputācija - Sabiedrībā izplatīts vērtējošs uzskats par kādu cilvēku, tā īpašībām, darbības nozīmīgumu. Oxford dictionaries. Pieejams: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/reputation> [aplūkots 24.05.2017.]

⁵⁸9.Criminal Code of the Swiss Confederation. [Šveices Kriminālkodekss] Pieejams: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots 14.06.2017.]

Var uzskatīt, ka personas apzināta rīcība, kaitējot citas personas reputācijai ir ar tiešu nodomu veikta darbība, jo persona apzinās un vēlas lai, viņas veiktās darbības atstātu ietekmi uz citas personas reputāciju.

Skotijas “Aizsardzības pret uzmākšanos akts” (*Protection from Harassment Act*) nosaka, ka ikvienam indivīdam ir tiesības uz aizsardzību pret citas personas uzmākšanos. Uzmākšanās tiek definēta, kā darbību kopums, kas aizskar citu personu, un persona, kas veic šīs darbības zināja, vai tai kā saprātīgai personai vajadzēja zināt, ka šādas darbības izraisīs citas personas tiesību aizskārums.⁵⁹ Šī tiesību norma ietver norādi uz vainīgās personas attieksmi pret nodarījumu, norādot, ka nodarījums tiek izdarīts ar nodomu.

Tiesību akts skaidro, ka ar darbību kopumu un rīcību jāsaprot arī runu, aizskārums ietver arī trauksmes un ciešanu izraisīšanu personai, kā arī nosaka, ka prettiesiskajai darbībai ir jābūt vismaz divas reizes īstenotai, un, ka šis tiesību akts attiecas arī uz vardarbību ģimenē. Personai, kura izdarījusi šo prettiesisko darbību sodāma ar brīvības atņemšanu ne ilgāk uz pieciem gadiem vai naudas sodu vai ar abiem, savukārt saīsinātajā spriedumā, personai piemērojama brīvības atņemšana, kas nepārsniedz sešus mēnešus vai naudas sods, vai abi.⁶⁰ Skotijas tiesību akts ietver verbālu aizskārums, un seku iestāšanos, kas aizskar personas psihisko veselību, līdz ar to šis regulējams ir saistāms ar psiholoģisko vardarbību, kā viens no tās veidiem.

Savukārt, **Igaunijas Republikas** (turpmāk - Igaunija) Kriminālkodeksā noteikta kriminālatbildība par personas prettiesisku vajāšanu. Likumā vajāšana noteikta kā atkārtoti vai ilgstoši personas mēģinājumi sazināties ar citu personu, citas personas novērošana vai iejaukšanās citas personas privātajā dzīvē pret tās gribu ar nodomu vai ar efektu, kas vajāto personu iebiedē, pazemo vai traucē viņu jebkurā citā veidā. Ja šīs darbības atbilstoši likumam nevar kvalificēt kā neatļautu uzraudzību, tad personu, kas izdarījusi šo nodarījumu sodāma ar naudas sodu vai viena gada ieslodzījumu.⁶¹

Vajāšana ir viena no psiholoģiskās vardarbības veidiem, jo vajāšanas darbību raksturs ir vērsts uz personas psihisku iespaidošanu, radot personai bailes, trauksmi vai citus psihiskus traucējumus.

⁵⁹ Protection from Harassment Act [Skotijas Aizsardzības pret uzmākšanos akts] Pieejams: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1997/40/crossheadin/g/scotland> [aplūkots 20.09.2017.]

⁶⁰ Protection from Harassment Act [Skotijas Aizsardzības pret uzmākšanos akts] Pieejams: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1997/40/crossheadin/g/scotland> [aplūkots 20.09.2017.]

⁶¹ Criminal Code of the Republic of Estonia [Igaunijas Kriminālkodekss]. Pieejams: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots 09.06.2017.]

Tāpat arī Igaunijas Kriminālkodeksā definēta neatļauta citas personas uzraudzība, kas izpaužas kā citas personas novērošana, lai savāktu informāciju, kas saistīta ar šo personu. Personai, kas veic prettiesiskās darbības nav likumisku tiesību veikt uzraudzību, un par šādu darbību veikšanu piemērojams naudas sods vai trīs gadu cietumsods.⁶² Šādas darbības būtu kvalificējamās atbilstoši vajāšanas tiesību normai, taču, šajā nodarījumā nav ietverts nodarījums pret personas veselību, kas var rasties, personai apzinoties, ka tiek novērota un radot tai bailes vai citus psihiskus traucējumus.

Somijas Republikas (turpmāk – Somija) Kriminālkodekss nosaka kriminālatbildību par aizskarošas komunikācijas īstenošanu. Persona, kura ar nodomu traucēt, atkārtoti sūta ziņas vai zvana, tā ka šīs darbības izraisa aizskartajai personai būtiskus traucējumus vai kaitējumu, par šo darbību izdarīšanu persona sodāma ar naudas sodu vai ieslodzījumu ne ilgāk kā sešus mēnešus.⁶³

Somijas Kriminālkodekss nosaka kriminālatbildību par prettiesisku citas personas vajāšanu, kas izpaužas, kā atkārtota draudēšana, novērošana, sazināšanās vai citā veidā nepamatota citas personas vajāšana, tā ka tas izraisa personai bailes vai trauksmi, soda ar naudas sodu vai brīvības atņemšanu uz diviem gadiem.⁶⁴ Somijas tiesību akts iekļauj tādas psiholoģiskās vardarbības veidus, kā aizskaršanu ar komunikāciju un vajāšanu, kā priekšnoteikumu tiesību normā iekļaujot baiļu vai citu traucējumu iestāšanos, no izdarītajām darbībām. Atsevišķos psihiskas iedarbības veidos pati darbība pēc savas būtības var nešķīst prettiesiska.

Atbilstoši **Lielbritānijas** “Smagu noziegumu aktam” psiholoģiskā vardarbība kā vienots termins nav iekļauta, tomēr pastāv tās atsevišķu darbību noregulējums. Saskaņā ar šo tiesību aktu personai pienākas kriminālatbildība par kontrolējošu vai piespiedu uzvedību pret savu partneri vai ģimenes locekli. Tā izpaudusies, kā atkārtota vai turpināta izturēšanās pret citu personu kontrolējošā vai piespiedu veidā, laikā, kad personas ir savstarpēji personiski saistītas.⁶⁵ Šis likums regulē prettiesiskus nodarījumus ģimenes ietvaros, tādējādi nosakot noteiktu nodarījumam atbilstošu, kvalificējošo subjektu loku.

⁶²Criminal Code of the Republic of Estonia [Igaunijas Kriminālkodekss]. Pieejams: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots 09.06.2017.]

⁶³Criminal Code of the Republic of Finland [Somijas Kriminālkodekss] Pieejams: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots 11.12.2017.]

⁶⁴Criminal Code of the Republic of Finland [Somijas Kriminālkodekss] Pieejams: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots 11.12.2017.]

⁶⁵United Kingdom, Serious Crime Act [Apvienotās Karalistes Smagu noziegumu akts] Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/9/section/76/enacted> [aplūkots 17.05.2017.]

Ar kontrolējošu rīcību saprot virkni uzvedības, kas ir modelēta tā, lai otru personu pakļautu vai padarītu atkarīgu no citas personas, regulētu citas personas uzvedību, iegūtu sev kādu labumu no personas pakļautības. Savukārt, piespiedu uzvedība ir pastāvīgu darbību vai konkrētas rīcības modelis, kas sastāv no uzbrukuma, draudiem, pazemošanas, iebiedēšanas vai cita vardarbības veida, kas tiek izmantots, lai kaitētu, sodītu vai iebiedētu cietušo.⁶⁶ Uzskatu, ka šādas darbības subjekts veic apzinoties sava nodarījuma sekas un vēloties, lai tās iestājas, jo ilgstošā laika periodā veikts nodarījums, redzot un saprotot, ka tiek nodarīts citas personas tiesību aizskārums, tiek veikts ar apziņu nodarīt šo kaitējumu.

Papildus “Smagu noziegumu aktā” noteikts, ka darbībām pret cietušo personu ir jāatstāj nopietna ietekme, un vainīgajam bija jāzina vai zināja, ka šādas darbības izraisīs personai nopietnas sekas. Personai par šādas prettiesiskas rīcības izdarīšanu tiek piemērots naudas sods vai ieslodzījums līdz pieciem gadiem vai abi, taču, ja tiek sagatavots saīsinātais spriedums, tad tiek piemērota brīvības atņemšanas ne ilgāka kā līdz divpadsmit mēnešiem vai naudas sods, vai abi.⁶⁷ Smagu noziegumu aktā par psiholoģiskai vardarbībai raksturīgu darbību veikšanu atbildība ir noteikta salīdzinoši šauram subjektu lokam, tas ir ģimenes locekļiem un partneriem. Kā arī noziedzīgo darbību raksturo vainīgās personas nodoms un sekas – nopietnas sekas, to neesamība neļauj nodarījumu kvalificēt atbilstoši tiesību normai.

Savukārt, Lielbritānijas “Noziedzīgu nodarījumu pret personu akts” (*Offences Against the Person Act*) nosaka personas atbildību, ja tā citu personu nelikumīgi un ļaunprātīgi ievaino vai rada smagus miesas bojājumus ar ieroci vai bez tā. Noziedzīgo nodarījumu izdarījusī persona sodāma ar ieslodzījumu ne ilgāku par 7 gadiem.⁶⁸ Šāds nodarījums kvalificējas kā miesas bojājums, psiholoģisko vardarbību var sasaistīt ar miesas bojājumiem, jo iespaidojot personas psihi tiek iespaidota persona, un tiek nodarīti tās miesas bojājumi. Tāpat arī personai, kura vairākkārtēji cieš no fiziskas vardarbības var rasties bailes, trauksme, depresija vai citi psihiski traucējumi no bailēm, ka nodarījums var atkārtoties.

⁶⁶ Controlling and Coercive Behaviour. Lincolnshire Police. Pieejams: <https://www.lincs.police.uk/media/151447/controlling-and-coercive-behaviour.pdf> [aplūkots 18.10.2017.]

⁶⁷ United Kingdom, Serious Crime Act [Apvienotās Karalistes Smagu noziegumu akts] Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/9/section/76/enacted> [aplūkots 17.05.2017.]

⁶⁸ Offences Against the Person Act. [Lielbritānijas Noziedzīgu nodarījumu pret personu akts] Pieejams : <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Vict/24-25/100/section/47> [aplūkots 17.03.2017]

Miesas bojājumi var iekļaut atpazīstamas psihiatriskas saslimšanas, jo cilvēka miesu veido viss viņa ķermeņa kopums, gan ķermenis, gan orgāni, gan tā nervu sistēma un smadzenes,⁶⁹ tāpēc miesas bojājumi var tik attiecināmi uz jebkuru no cilvēka miesas sastāvdaļām, arī tām daļām, kuras ir atbildīgas par personas mentālo stāvokli.

Atbilstoši **Lielbritānijas** „Aizsardzības pret uzmākšanos aktam” (*Protection from Harassment Act*), kā uzmākšanās tiek definēta personas rīcība, kas izpaužas, kā darbību kopība, kas ietver uzmākšanos citai personai un personai, kas veic prettiesiskās darbības zina vai tai vajadzēja zināt, ka šādas darbība ir uzmākšanās. Par uzmākšanos noteikts tikai saīsinātais spriedums un ar to drīkst personai noteikt brīvības atņemšanu ne ilgāku par sešiem mēnešiem vai naudas sods.⁷⁰

Tāpat atbilstoši “Aizsardzības pret uzmākšanos aktam”, Lielbritānijā tiek noteikta aizsardzība pret prettiesisku vajāšanu, kas tiek realizēta vienai personai realizējot vajāšanas darbību kopumu pret citu personu. Vajāšana tiek realizēta, ja ar to saistītās darbības aizskar citu personu un tās atbilst vajāšanas definējumam.⁷¹ Vajāšanas darbības var uzskatīt par vienu no psiholoģiskās vardarbības veidiem, jo personai tiek nodarīts aizskārumu, kura rezultātā iestājas psihiski traucējumi. Piemēram, atturot personu no savu draugu, radnieku satikšanas, no izešanas sabiedrībā, uzraugot personu, novērojot vai nosakot personas rīcību, personai var rasties bailes, zems pašnovērtējums, trauksmainība un citi psihiski traucējumi.

Kontrolējoša vai piespiedu uzvedība ir neregulēta tiesību aktā, lai aizsargātu no psiholoģiskās vardarbības cietušos ģimenē,⁷² savukārt, kad aizskarta persona, kas nav ģimenes loceklis vai partneris, bet piemēram, kolēģis, paziņa vai kaimiņš, tad personas tiesības aizsargā „Aizsardzības pret uzmākšanos akts”.

Personai vajājot citu personu ir zināms vai tai vajadzēja zināt, ka vajāšana izraisa personai aizskārumu. Atbilstoši šim tiesību aktam vajāšana ietver tādas darbības, kā citas personas izsekošanu, sazināšanos vai mēģinājumus sazināties ar personu jebkādā iespējamā veidā, materiālu un paziņojumu publikāciju. Tāpat arī pie vajāšanas veidiem pieder uzdošanās par citas personas radnieku, citas personas elektroniskā pasta,

⁶⁹ Reed A., Seago P., Criminal Law. London: Sweet & Maxwell, 2002., 408.-411.p.

⁷⁰ United Kingdom, Protection from harassment act [Apvienotās Karalistes Aizsardzības pret uzmākšanos akts] Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1997/40/section/4A> [aplūkots 15.01.2018.]

⁷¹ United Kingdom, Protection from harassment act [Apvienotās Karalistes Aizsardzības pret uzmākšanos akts] Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1997/40/section/4A> [aplūkots 15.01.2018.]

⁷² Controlling and Coercive Behaviour. Lincolnshire Police. Pieejams: <https://www.lincs.police.uk/media/151447/controlling-and-coercive-behaviour.pdf> [aplūkots 10.03.2018.]

interneta izmantošanas vai citas elektroniskās komunikācijas uzraudzīšana, prettiesiska ilgstoša uzturēšanās publiskās vai privātās telpās, iekļūšana citas personas īpašumā, personas novērošana. Tiesību akts par šādu darbību veikšanu nosaka brīvības atņemšanu līdz pieciem gadiem, kā arī naudas sodu, vai ar saīsināto spriedumu piemēro brīvības atņemšanu ne ilgāka par divpadsmit mēnešiem vai naudas sodu.⁷³

Atbilstoši šim definējumam vajātājam prettiesiskā darbība jāveic ar nodomu (tīši), apzinoties, kādas sekas izraisīs viņa darbība, kas ir viens no priekšnosacījumiem, lai vajāšana tiktu kvalificēta kā noziedzīgs nodarījums.

Skotijas “Krimināltiesību un licencēšanas aktā” (*Criminal Justice and Licensing Act*) ir noteikta kriminālatbildība par draudošu vai aizvainojošu uzvedību, kura saprātīgai personai izraisa ciešanu no bailēm vai trauksmes. Ar darbību šī akta izpratnē saprot gan vienu darbību, gan darbību kopumu. Personu soda ar brīvības atņemšanu ne ilgāk kā uz pieciem gadiem un naudas sodu, vai abus un saīsinātajā spriedumā ar brīvības atņemšanu, kas nepārsniedz divpadsmit mēnešus vai naudas sodu, vai abus.⁷⁴ Šī akta izpratnē ar aizvainojošu uzvedību var saprast citas personas apvainojumus, pazemošanu ar vārdiem kā verbālu aizskārumu, un draudošu uzvedību var uztvert arī fiziski izdarītas darbības, piemēram, draudēšana ar ieroci nodarīt miesas bojājumus.

Skotijā noteikta arī kriminālatbildība par vajāšanu, definējot to tāpat kā Lielbritānijas „Aizsardzības pret uzmākšanos aktā”, tomēr nosakot, ka personai, kura cieš no vajāšanas iestājas negatīvas sekas tai tiek izraisītas bailes un trauksme. Skotijas tiesību aktā atšķiras vajāšanas veidi, kā piemēram, ar vajāšanu saprot arī nevēlamu dāvanu nosūtīšanu vai atstāšanu vajātajai personai, draudu radīšana, tā ka tas iedves personai bailes vai trauksmainību.⁷⁵

Ārvalstu tiesību akti, izņemot Francijas Kriminālkodeksu nesniedz konkrētu psiholoģiskās vai emocionālās vardarbības tiesisko regulējumu. Ņemot vērā psiholoģiskās vardarbības raksturojumu ir iespējams ārvalstu krimināltiesību aktos identificēt noziedzīgos nodarījumus, kas atbilst psiholoģiskās vardarbības veidiem. Lietuvas, Vācijas, Skotijas, Francijas kā arī Somijas tiesību normās ir definēta

⁷³ United Kingdom, Protection from Harassment act [Apvienotās Karalistes Aizsardzības pret uzmākšanos akts] Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1997/40/section/4A> [aplūkots 15.01.2018.]

⁷⁴ Criminal Justice and Licensing (Scotland) Act [Krimināltiesību un licencēšanas akts] Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/asp/201/13/part/2/crossheading/threatening-or-abusive-behaviour/enacted> [aplūkots 15.01.2018.]

⁷⁵ Criminal Justice and Licensing (Scotland) Act [Krimināltiesību un licencēšanas akts] Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/asp/201/13/part/2/crossheading/threatening-or-abusive-behaviour/enacted> [aplūkots 15.01.2018.]

apvainošana jeb aizskaršana, kā noziedzīgs nodarījums, savukārt, Vācijas, Igaunijas, Somijas un Lielbritānijas un Skotijas krimināltiesībās ir paredzēta kriminālatbildība par prettiesisku personas vajāšanu.

Ārvalstu likumu analīzes rezultātā nonācu pie secinājuma, ka psiholoģiskā vardarbība ir tīšs, prettiesisks personas aizskārums, kuru raksturo sistemātiskas vai ilgstošas darbības, vai viena darbība, kas būtiski kaitē personas psiholoģiskajai integritātei un, rada personai bailes, trauksmi vai citus psihiskus traucējumus.

Psihiska iedarbība ir tāda atkārtota vai ilgstoša tīša piespiedu darbība, kas aizskar personas psihi, izraisot psihiskos traucējumus vai traumu.

Psiholoģisko vardarbību var realizēt šādos veidos:

- 1) finansiālā vai ekonomiskā vardarbība;
- 2) pakļaujot vai padarot neaizsargātu otru personu;
- 3) kontrolējoša vai piespiedu rakstura uzvedība;
- 4) iebiedēšana;
- 5) draudu izteikšana par fiziskas vai seksuālas vardarbības realizēšanu;
- 6) mājdzīvnieku izkropļošana;
- 7) īpašuma izpostīšana;
- 8) aizliegt personai tikt ar ģimeni, draugiem un citām personām, iet uz darbu vai apmeklēt skolu;
- 9) publiska vai privāta noniecināšana vai pazemošana;
- 10) personas ieslēgšana telpā vai aizliegums to pamest;
- 11) nepieklājīgu, pazemojošu piezīmju izteikšana;
- 12) ņirgāšanos;
- 13) realizējot vajāšanu;
- 14) neslavas celšana personai;
- 15) uzspiest skatīties nepatiku vai uztraukumu izraisošus attēlus vai rīcību;
- 16) u.c.

Definējums - Psiholoģiskā vardarbība ir tīša vairākkārtēju vai ilgstošu prettiesisku darbību veikšana pret citu personu, radot tai bailes, trauksmainību vai citus psihiskus traucējumus.

Ņemot vērā ārvalstu praksi sods varētu būt naudas sods vai brīvības atņemšana ne ilgāk kā līdz diviem gadiem.

3. TIESU PRAKSES ANALĪZE LATVIJAS UN ĀRVALSTU VARDARBĪBAS LIETĀS

Ņemot vērā psiholoģiskās vardarbības un ar to saistīto terminu analīzi, kā arī ārvalstu likumu analīzi, lai labāk izprastu psiholoģisko vardarbību un tās veidus ir nepieciešams iztirzāt ārvalstu un Latvijas tiesu praksi.

Talsu rajona tiesa 2013. gada spriedumā lietā Nr. K36-0155-13, kur apsūdzētais – tēvs mazgadīgo bērnu klātbūtnē fiziski ietekmēja bērnu māti, ne mazāk kā četras reizes iesitot pa seju, pārsitot lūpu, pēc kā apķēra ar roku ap kaklu un raujot bērnu māti gultā atsita tās seju pret gultas malu. Personas nodarījumu kvalificēja atbilstoši KL 174.panta otrajai daļai kā cietsirdīgu apiešanos ar mazgadīgajiem, nodarot cietušajiem psihiskas ciešanas. Spriedumā pret mazgadīgajām personām vērsta **emocionālā vardarbība** saprotama, kā tēva izdarītā vardarbība (*emocionālā un fiziskā*) pret māti, kas cietušajām personām radīja psihiskas ciešanas, kurām iespējamās paliekošas sekas tālākai psihiskai attīstībai, cietušās guvušas emocionālu traumu, ko radījuši incidenti, kuru laikā bērni bijuši spiesti skatīties tēva vardarbībā pret māti, mātes ciešanās (*raudāšanā*). Emocionāla vardarbība ietekmē cietušo funkcionēšanu, psihoemocionālo stāvokli un attīstību, kas izpaužas tādos psihotraumatiskos simptomos kā trauksme, bailes (*zaudēt māti*), koncentrēšanās grūtības, atmiņas traucējumi, neirotiskas reakcijas.⁷⁶

Šajā gadījumā noziedzīgā nodarījuma objektīvo pusi raksturo aktīva darbība, kas vērsta pret mazgadīgo personu māti, tādējādi arī pret cietušajām kā cietsirdīga apiešanās. Bērnu tēvs pilnībā apzinājās, ka viņa izdarīto darbību rezultāta bērniem tiek nodarītas psihiskas ciešanas un pārdzīvojums, un vainīgais pazināti pieļāvis šādas sekas. Šis emocionālās vardarbības gadījums norāda uz gadījumu, kad pret citu personu veikta vardarbība izraisa, lieciniekiem – mazgadīgiem bērniem psihisku aizskārumu, kas traktēts kā emocionālā vardarbība.

Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesa 2015.gada spriedumā lietā Nr.K29-0527, kā psihisku iedarbību uz cietušo atzina draudu izteikšanu personai ilgstošā (*septiņu mēnešu*) laika posmā sūtot personai uz tiesas elektronisko pastu un ar roku rakstfītas vēstules, kurās draudēja tiesnesei ar iespējamu vardarbības pielietošanu un dzīvības atņemšanu, ja tiesnese konkrētā civillietā nepieņems citu (*labvēlīgu*) spriedumu.

⁷⁶Talsu rajona tiesas 02.12.2013. spriedums lietā Nr. K36-0155-13. Pieejams: <https://www.tiesas.lv/nolemumi/pdf/138323.pdf> [aplūkots 12.04.2018]

Vainīgai noziedzīgā nodarījuma izdarītājs iebaidīja tiesnesi, paužot reālu apņemšanos noslepkavot vai nodarīt smagus miesas bojājumus, savukārt cietušajai bijis pamats baidīties, ka draudi var tikt izpildīti.⁷⁷

Draudu izteikšana ilgstošā periodā, liecina par personas tiešo nodomu, jo persona apzinās, ka rīcība ir kaitīga, un vēlas, lai darbības liecina par patiesu briesmu iespējamību. Bailes ir kā psihiska reakcija uz nākotnē iespējamu apdraudējumu. Vērtējot draudus kā psiholoģiskās jeb **emocionālās vardarbības** veidu, secināms, ka psihisku iedarbību var panākt nevien ar verbāliem izteikumiem, bet rakstiskiem, kad būtībā nevar redzēt draudošās personas žestus, mīmiku, dzirdēt intonāciju, bet personai apstrādājot izlasīto informāciju tiek izraisītas bailes.

Jēkabpils rajona tiesa 2014.gada spriedumā lietā Nr. K16-0250/14 kā emocionāla vardarbība pret bērnu arī atzīta pret citu personu šajā gadījumā, vecmamma fiziskā un **emocionālā vardarbība** pret mazgadīgo cietušo māti. No sprieduma arī secināms, ka fiziskā vardarbība, kas tika vērstā pret bērnu radīja tam psihiskas ciešanas. Tiesa kā emocionālo vardarbību atzīst arī pazemošanu ar vārdiem, kliegšanu, lamāšanos ar necenzētiem vārdiem, izraidīšanu no dzīves vietas un nelaišanu atkaļ iekšā, kā rezultātā bērniem bija jānākšņo svešā vietā, uz ielas, vai pamestās ēkās.⁷⁸

No sprieduma secināms, ka psihiskas ciešanas rodas nevien no emocionālās vardarbības, bet arī no fiziska spēka pielietojuma, kā arī no bezdarbības, kas izpaužas kā cietsirdība bērnus atstājot ārpus dzīvesvietas.

Kanādas tiesu prakses apkopojumā, kā citas personas **aizskārum**s tiek definēti izteikti draudi dzīvībai vai smagu miesas bojājumu nodarīšanas draudi. Ar aizskārumu tiek saistītas tādas darbības kā konstanti telefona zvani, pēkšņa ierašanās citas personas dzīves vietā, un dauzīšana pie durvīm. Tāpat ar aizskarošām darbībām saprot aizskarošu žestu, mīmikas rādīšana. Aizskārumu rezultātā personai iestājas psihiskas ciešanas.⁷⁹ Šādus aizskāruma veida definējumus var sasaistīt ar psiholoģiskās vardarbības realizēšanu, aizskāruma rezultātā arī parādās kaitīgās sekas psihiskas ciešanas.

⁷⁷Noziedzīgu nodarījumu par smagiem miesas bojājumiem kvalifikācijas jautājumi tiesu praksē. Krimināllikuma 125.,127,-129.,131.,132. pants. 53.lpp. Pieejams: http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojumi/2017/Apkopojums_smagi_miesas_bojajumi_06_11_2017_anonimizets.doc [aplūkots 14.02.2018]

⁷⁸Jēkabpils rajona tiesas 07.08.2014. spriedums lietā Nr. K16-0250/14 Pieejams: <https://www.tiesas.lv/nolemumi/pdf/183754.pdf> [aplūkots 14.02.2018]

⁷⁹ A Review of Section 264 (Criminal Harassment) of the Criminal Code of Canada. Pieejams: http://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/cj-jp/fv-vf/wd96_7-dt96_7/p5.html [aplūkots 14.03.2018.]

Cita tiesu prakse Kanādā kā **aizskarošas darbības** raksturo tādas darbības, kas veiktas atkārtoti un ilgstoši sagādājot personai psihisku pārdzīvojumu, pazemojumu, bailes, trauksmi. Šādas darbības ir piemēram mātes, kura ir labi finansiāli nodrošināta konstanti e-pasti noniecinot savu pieaugušo dēlu, daudzu un uzstāju zvanu veikšana, vēstuļu sūtīšana ar aizskarošu vai uzmācīgu raksturu, personas novērošana un atrašanās pie viņas dzīves vietas.⁸⁰

Anglijas Apelācijas tiesa atzinusi kā personu aizskarošu darbību atzinusi citas personas prettiesisku filmēšanu un video materiālu ievietošanu interneta vietnēs, tās īpašuma piesārņošanu ar sadzīves atkritumiem, mašīnas aprakstīšanu ar aizskarošiem un pazemojošiem uzrakstiem, tādējādi izraisot personai bailes, satraukumu, pazemojumu un citas negatīvas emocijas.⁸¹ Palielinoties mūsdienu tehnoloģiju ietekmei aizskārumi izmantojot tehniskos līdzekļus varētu tikai pieaugt, tāpēc ir nepieciešams noregulēt šādus personas aizskārumus, kas izraisa psihisku aizskārumu, bez fiziska spēka pielietojuma.

⁸⁰ Criminal Harassment (Sentencing Cases). Pieejams: [http://criminalnotebook.ca/index.php/Criminal_Harassment_\(Sentencing_Cases\)](http://criminalnotebook.ca/index.php/Criminal_Harassment_(Sentencing_Cases)) [aplūkots 12.02.2019.]

⁸¹ England and Wales Court of Appeal (Criminal Division) Decisions Pieejams: [http://www.bailii.org/cgi-bin/format.cgi?doc=%2Few%2Fcases%2FEWCA%2FCrim%2F2017%2F493.html&query=\(R\)%20AND%20\(v\)%20AND%20\(Celia\)%20AND%20\(Tan\)](http://www.bailii.org/cgi-bin/format.cgi?doc=%2Few%2Fcases%2FEWCA%2FCrim%2F2017%2F493.html&query=(R)%20AND%20(v)%20AND%20(Celia)%20AND%20(Tan)) [aplūkots: 12.03.2017.]

4.PSIHOLOĢISKĀS VARDARBĪBAS KRIMINĀLTIESISKAIS RAKSTUROJUMS LATVIJĀ

Darba ietvaros nepieciešams veikt pašreizējo psiholoģiskās vardarbības noregulējumu analīzi Latvijas krimināltiesību sfērā, atdalot Latvijā jau pastāvošos aizsardzības veidus, no tiem, kuri tiks ieviesti nākotnē iespējams Stambulas konvencijas ieviešanas rezultātā. Nepieciešams veikt psiholoģiskās vardarbības veidu sasaisti ar Krimināllikumā (turpmāk – KL) jau pastāvošajām tiesību normām, lai noskaidrotu vai likums aptver visus psiholoģiskās vardarbības veidu gadījumus.

Atbilstoši Latvijas Valsts policijas pārskatam “Par nepilngadīgo noziedzības stāvokli, noziedzīgos nodarījumos cietušajiem bērniem un noziedzības novēršanas problēmām 2017.gada 12 mēnešos”, Latvijā 2017.gadā no cietsirdības un vardarbības cietuši 118 bērni, kas ir par 9 bērniem vairāk nekā 2016.gadā un atbilstoši pārskata datiem no 118 bērniem, 73 zēni un 45 meitenes cietušas no cietsirdības un vardarbības pret nepilngadīgām personām atbilstoši Latvijas KL 174.pantam.⁸² Secināms, ka nepieciešams iespējams stingrāks tiesību noregulējums, lai mazinātu un novērstu šādu noziedzīgu nodarījumu veikšanu.

Saskaņā ar Eirobarometra 2016 ” Par uz dzimumu balstītu vardarbību” aptaujas rezultātiem, par psiholoģisko vardarbību starp partneriem, jautājumā vai atkārtota partnera kritizēšana, lai liktu tam justies zemākam, pakļautam 22% aptaujāto respondentu uzskatīja, ka šāda rīcība ir nepareiza un būtu jāatzīst par pretlikumīgu, 4% no aptaujātajiem respondentiem pauda, ka šāda rīcība ir nepareiza un ir pret likumu. Savukārt, 29% no aptaujātajiem respondentiem uzskata, ka ir nepareiza, un jāatzīst pretlikumīga rīcība, kas izpaužas, kā partnera kontrolēšana, neļaujot viņam tikties vai sazināties ar savu ģimeni, draugiem, liedzot pieeju naudas līdzekļiem, konfiscējot partnera mobilo telefonu vai oficiālos dokumentus kā piemēram braukšanas apliecību, pasi un citus dokumentus.⁸³ Šādi aptaujas dati liecina, ka atsevišķa sabiedrības daļa nezina, kā aizsargāt savas tiesības un, ka eksistē atbilstošs tiesību noregulējums.

⁸² Latvijas Valsts policijas pārskats “Par nepilngadīgo noziedzības stāvokli, noziedzīgos nodarījumos cietušajiem bērniem un noziedzības novēršanas problēmām 2017.gada 12 mēnešos”. Pieejams: <http://www.vp.gov.lv/?id=305&said=305> [aplūkots 06.01.2018.]

⁸³ Special Eurobarometer on Gender-based Violence. 2016. Pieejams: <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/ResultDoc/download/DocumentKy/75837> [aplūkots 04.02.2018.]

Saskaņā ar Eiroparometra 88 aptaujas rezultātiem 2017.gada 5.-19.novembrim, kura laikā tika aptaujātas 34 Eiropas Savienības valstis, tika aptaujāti 1007 respondenti Latvijā, un atbilstoši aptaujas rezultātiem 32% respondentu satrauc veselības un sociālā drošība valstī, 30% pieaugošo cenu un dzīvošanas izmaksas, un 24% uztraucas par bezdarbu un 28% par nodokļiem un 21% satrauc pensija.⁸⁴ Nereti šāds sociālais stāvoklis, neapmierinātība ar ekonomisko situāciju un citi faktori var izraisīt cilvēkos negatīvas emocijas, kas akumulējot, var tikt izvadītas uz līdzcilvēkiem vardarbības veidā.

Ņemot vērā augstāk un citviet darbā minētos statistikas datus ir secināms, ka vardarbība un it īpaši psiholoģiskā vardarbība ir aktuāla problēma Latvijā. Tā pastāv gan bērnu vidū, gan sieviešu un vīriešu vidū, un tai ir nepieciešams atbilstošs krimināltiesisks ietvars, lai sniegtu personas pilnvērtīgu interešu aizsardzību.

Pirms veikt psiholoģiskās vardarbības aspekta izpēti Latvijas krimināltiesībās, ir nepieciešams veikt šī institūta analīzi vispārēji Latvijas un tai saistošo tiesību ietvaros. Ņemot vērā ārvalstu likumus un avotos esošo informāciju, pret personu īstenota psiholoģiskā vardarbība galvenokārt personai nodara psihiskus traucējumus vai traumu, kā arī realizējot prettiesiskās darbības varmāka var izolēt personu no sabiedrības, īstenot kontrolējošu rīcību pār personu, veikt personas publisku un privātu aizskaršanu, pazemojot, apkaunojot, noniecinot, vai citādi prettiesiski rīkojoties.

Apvienoto Nāciju Organizācijas (turpmāk – ANO), Starptautiskās pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (turpmāk- Pakts) 9. pants nosaka, ka ikvienam indivīdam ir tiesības uz brīvību un personas neaizskaramību, kā arī nevienai personai nedrīkst atņemt brīvību bez likumiska pamata un pretēji tajā noteiktajam procesam.⁸⁵ Atsevišķos psiholoģiskās vardarbības veidos ir ietverta prettiesiska brīvības atņemšana, piemēram, neļaujot personai pamest dzīvesvietu vai kādu citu telpu ar nolūku izolēt personu no sabiedrības, ģimenes vai kādas citas personu grupas. Šīs darbības var personai izraisīt paniku, trauksmi, bailes vai citus psiholoģiskus traucējumus, līdz ar to persona pret citu personu realizējot psiholoģisko vardarbību pārkāpj cilvēktiesības.

⁸⁴Eiropas Savienības Eiroparometra 88 aptaujas rezultāti. 2017. Pieejams: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/STANDARD/yearFrom/1974/yearTo/2017/surveyKy/2143> [aplūkots 28.12.2017.]

⁸⁵Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām. Pieņemta: 16.12.1966. Pieejama: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/705> [22.03.2018. red.]

Personas tiesības uz brīvību un neaizskaramību kā cilvēktiesību principu nosaka arī Eiropas Padomes Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 5. pants,⁸⁶ tāpat arī Eiropas Savienības Pamattiesību hartas (turpmāk – Harta) 6.pants⁸⁷ un Latvijas Republikas Satversmes 94.pants.⁸⁸ Tādējādi valstij ir pienākums nodrošināt personai efektīvu tās tiesību aizsardzības līdzekli, lai nodrošinātu indivīda cilvēktiesību ievērošanu, kas netiek nodrošināts, ja nepastāv atbilstošs prettiesiska aizskāruma noregulējums.

Pakts nosaka, ikviena indivīda tiesības uz dzīvību, kā arī aizliegumu pakļaut personu spīdzināšanai vai nežēlīgi, necilvēcīgi vai pazemojoši apieties ar viņu, kā arī tas aizsargā personas privāto un ģimenes dzīvi, mājokļa un korespondences neaizskaramību un aizliedz nelikumīgi uzbrukt personas godam un reputācijai.⁸⁹ Ikviena no šīm tiesībām var tik pārkāpta personai pret citu personu realizējot psiholoģisko vardarbību, jo citas personas uzmācīga vajāšana, personas emocionāla ietekmēšana ar verbāliem izteikumiem, uzmācīga, degradējoša izturēšanās pret citu personu, prettiesiska iekļūšana un uzturēšanās personas dzīvesvietā pārkāpj personas tiesiskās intereses. Šo nodarījumu rezultātā personai var rasties psihiski traucējumi, kuru iespaidā persona var izdarīt pašnāvību, kas skar personas tiesības uz dzīvību.

Arī Konvencijā noteiktas personas tiesības uz dzīvību, aizliegums pakļaut personu cietsirdīgai vai pazemojošai attieksmei, tāpat arī aizliegums aizskart citas personas privāto vai ģimenes dzīvi, dzīvokli vai korespondenci.⁹⁰ Psiholoģiskā vardarbība savā būtībā ir komplicēts tiesību “institūts”, jo psiholoģiskā vardarbība iespaido personas psihi, bet šis vardarbības veids neietver tikai verbālus citas personas aizskārumus, bet var ietvert arī fiziskus aizskārumus, kas faktiski nenodara personai redzamus miesas bojājumus, bet iespaido personu psiholoģiski.

Tāpat arī Harta nosaka, personas tiesības uz cieņas neaizskaramību, kas psiholoģiskās vardarbības rezultātā var tik aizskarta, tādējādi pārkāpjot personas tiesiskās intereses. Hartā noteiktas tiesības uz dzīvību un personas neaizskaramību gan

⁸⁶Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Pieņemta: 04.11.1950. Pieejams:http://humanrights.lv/doc/regional/eck_kons.htm [aplūkots 30.01.2018.]

⁸⁷Eiropas Savienības Pamattiesību Harta. Pieņemta: 07.12.2000. Pieejama: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT> [aplūkots 30.01.2018.]

⁸⁸ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis, 1993. 1. jūlijs, nr. 43.

⁸⁹ Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām. Pieņemta: 16.12.1966. Pieejama: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/705> [22.03.2018. red.]

⁹⁰Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Pieņemta: 04.11.1950. Pieejams:http://humanrights.lv/doc/regional/eck_kons.htm [aplūkots 30.01.2018.]

fizisku, gan garīgu.⁹¹ Ar garīgu aizskārumu varētu saprast nevien pret personas reliģiskajiem uzskatiem vērstu aizskārumu, bet aizskārumu kas vērsts uz personas psihi, un šāds aizskārumu būtu uzskatāms, kā psiholoģiskās vardarbības īstenošana, kuras rezultātā tiktu ierobežotas Hartā noteiktās tiesības.

Saskaņā ar Latvijas Satversmē inkorporētajām cilvēktiesībām, valstij ir pienākums aizsargāt un atzīt ikviena indivīda pamattiesības gan atbilstoši Satversmei, gan Latvijai saistošiem starptautiskiem līgumiem, kā arī ar likumiem.⁹² Situācijā, kad likumā nepastāv regulējums noteiktiem prettiesiskiem cilvēka tiesību pārkāpumiem, kā arī esošais regulējums neaptver visu aizskāruma problemātiku, var tikt uzskatīts, ka tiek pārkāptas indivīda cilvēktiesības.

Satversmes VIII nodaļa nosaka cilvēka pamattiesības, paredzot “..ikvienas personas tiesības uz dzīvību un tiesības uz brīvību un personas neaizskaramību, uzliedzot valstij pienākumu aizsargāt cilvēka godu un cieņu..”. Satversme arī nosaka, “..spīdzināšanas vai citādas cietsirdīgas vai cieņu pazemojošas izturēšanās aizliegumu, kā arī nosaka ikvienas personas tiesības uz privātās, mājokļa un korespondences neaizskaramību..”.⁹³ Personas tiesības uz dzīvību ir būtiskas jeb fundamentālas un tās ir absolūtas, līdz ar no neierobežojamas⁹⁴, personai kura piemēram, ar psiholoģiskās vardarbības realizēšanu “novēd” citu personu līdz pašnāvības izdarīšanai ir izdarījusi būtisku cilvēktiesību pārkāpumu.

Personas goda un cieņas aizskaršana ir vērsta uz šī indivīda pašcieņas iespaidošanu, valstij ir pienākums indivīdu aizsargāt pret šādu aizskarošu rīcību, kad prettiesiski aizskarta ir personas pašcieņa, ne tikai radot iekšēju garīgu pārdzīvojumu, bet arī atstājot iespaidu uz personas publisko vērtējumu.⁹⁵ Psiholoģiskā vardarbība var tikt īstenota pret personu aizskarošā veidā, izsakot degradējošas piezīmes, publiskus nepatiesus apgalvojumus tādējādi pazemojot personu un aizskarot personas pašcieņu, un radot cilvēktiesību aizskārumu.

Ar pazemojošu izturēšanos ir saprotama, tāda darbība vai bezdarbība, kas rada personai psiholoģisku aizskārumu, izraisot personai apkaunojumu, aizvainojumu

⁹¹Eiropas Savienības Pamattiesību Harta. Pieņemta: 07.12.2000. Pieejama: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT> [aplūkots 30.01.2018.]

⁹² Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis,1993. 1. jūlijs, nr. 43.

⁹³ Latvijas Republikas Satversme: LR likums. Latvijas Vēstnesis,1993. 1. jūlijs, nr. 43.

⁹⁴ R. Balodis, u.c.. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VII nodaļa. Cilvēks pamattiesības. Rīga : Latvijas Vēstnesis, 2011, 169.lpp.

⁹⁵ R. Balodis, u.c.. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VII nodaļa. Cilvēks pamattiesības. Rīga : Latvijas Vēstnesis, 2011, 209.lpp.

vai citu negatīvas emocijas.⁹⁶Savukārt, viens no psiholoģiskās vardarbības veidiem cietsirdīga apiešanās vai pazemojoša rīcība pret citu personu, neradot tai fiziskus miesas bojājumus, bet ar šo prettiesisko rīcību radot citai personai intensīvas vai atkārtotas garīgas ciešanas, arī var tikt vērtēts kā psihisks aizskārums.⁹⁷ Šādas rīcības rezultātā personai var rasties pazemojums, mazvērtības sajūta, bailes vai cits psihisks traucējums vai trauma, pārdzīvojums.

ANO Bērnu tiesību konvencijas 19.panta 1.punkts uzliek par pienākumu valstij veikt likumdošanas, izglītošanas un citus pasākumus, lai aizsargātu bērnu pret vardarbību, tajā skaitā psiholoģisko vardarbību.⁹⁸ Konvencija nevienā definē vēl vienu vardarbības veidu, bet arī paredz valsts pienākumu izdod likumu vai veikt grozījumus, lai aizsargātu bērna tiesības.

Bērniem, viena no tiesiskajām aizsardzības iespējām ir par emocionālās vardarbības realizēšanu paredzētais regulējums Latvijas Administratīvā pārkāpuma kodeksa 172.² pantā. Regulējums nosaka, ka par emocionālas vai fiziskas vardarbības realizēšanu pret bērniem tiek izteikts brīdinājums vai uzlikts naudas sods līdz septiņdesmit *euro*, savukārt par tādām pat darbībām, ja tās “.izdarītas atkārtoti gada laikā pēc administratīvā soda uzlikšanas vai tās izdarījušas valsts vai pašvaldību institūciju amatpersonas vai darbinieki..”, pār atkārtotajām darbībām var uzlikt naudas sodu no trīsdesmit pieciem līdz divsimt desmit *euro*.⁹⁹Tiesas ieskatā emocionālā vardarbība, kas izpaužas kā lamāšanās uz bērnu, rada tam emocionālu pārdzīvojumu, kas atstāj iespaidu uz bērna normālu vecumam atbilstošu emocionālo attīstību.¹⁰⁰ Tas ir viens no regulējumiem Latvijas normatīvo aktu starpā, kas paredz atbildību pret emocionālu vardarbību.

Par vardarbības veidu uzskatāma arī psiholoģiskā vardarbība, tā tiek definēta kā ikviens verbāls, emocionāls vai psiholoģisks aizskārums, piemēram, regulāra draudu izteikšana, draudēšana ar fizisku vai seksuālu vardarbību, draudēšana par bērnu

⁹⁶ R. Balodis, u.c.. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VII nodaļa. Cilvēks pamattiesības. Rīga : Latvijas Vēstnesis, 2011,209.lpp.

⁹⁷Latvijas Republikas tiesībsarga 2010.gada pārskats. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/uploads/content/legacy/Tiesibsarga%20gada%20zinojums_2010.pdf [aplūkots 18.03.2018]

⁹⁸ Bērnu tiesību konvencija. Pieņemta: 20.11.1989. Pieejama: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskieligumi/id/1150> [04.04.2018 red.]

⁹⁹Latvijas Administratīvā pārkāpuma kodekss: LV likums. Pieņemts: 07.12.1984. [15.03.2018 red.]

¹⁰⁰Administratīvās tiesas 19.08.2013. spriedums lieta Nr.142269811. Pieejams:https://www.tiesas.lv/Media/Default/Admin.tiesu%20spriedumi/Admin.apg.tiesas%20spriedumi/Augusts/19.08.2013/AL_1908_apg_AA43-1635-13_7.pdf [aplūkots 14.03.2018]

atņemšanu, apsūkāšana un noniecināšana, liegšana satikties ar draugiem un radniekiem u.c.¹⁰¹ Šāds psiholoģiskās vardarbības veidu uzskaitījums ir noteikts atsevišķās ārvalstu krimināltiesību normās un avotos.

Šobrīd, personas sevi aizsargāt pret psiholoģisko jeb emocionālo vardarbību var ar pagaidu aizsardzību pret vardarbību, kas noteikta civilprocesa ietvaros. Civilprocesa likuma (turpmāk –CPL) 250.⁴⁴ pants nosaka “ierobežotu” personu loku, kas var vērsties tiesā ar pieteikumu, lai iegūtu pagaidu aizsardzību no vardarbības. Šāda pieteikuma subjektu lokā ietilpst, piemēram, bijušie un esošie laulātie, personas starp kurām pastāv vecāku un bērnu saikne, tāpat arī personas ar kopīgu bērnu, personas radniecības vai svainības attiecībās, personas tuvās personiskās vai intīmas attiecībās.¹⁰² Saskaņā ar CPL 250.⁴³ panta pirmo daļu, jau tā ierobežotajam subjektu lokam ir noteikti gadījumi, kuros pagaidu aizsardzība piemērojama kā piemēram, gadījumos, kad tiesā tiek celta prasība par laulības neesamību, šķiršanu, prasījumos par uzturēšanās līdzekļu piedziņu un citos gadījumos¹⁰³ Šāds subjektu loks ir salīdzinoši šaurs, ņemot vērā, ka psiholoģisko vardarbību var īstenot pilnīgi arī sveša persona, paziņa, darba kolēģi un citas personas.

Ja šāds nolēmums pret aizsardzību netiek pildīts, personai piemērojama kriminālatbildība atbilstoši KL 168.¹ pantam,¹⁰⁴ nosakot kriminālpārkāpuma izdarītājam īslaicīgu brīvības atņemšanu, piespiedu darbu vai naudas sodu.

Civilprocesa ietvaros ir iespējams iegūt pagaidu aizsardzību ar tiesas vai policijas lēmumu,¹⁰⁵ tomēr šāda aizsardzība ir tikai pagaidu veids, kā īslaicīgi iegūt aizsardzību no varmācīgās personas, tomēr šāds regulējums nevarētu tikt uzskatīts par efektīvu un preventīvu līdzekli, kā atturēt personu no psiholoģiskās vardarbības veikšanas pēc pagaidu aizsardzības līdzekļa darbības termiņa beigām.

Savukārt, Kriminālprocesa likuma 253.pants, nosaka, ka procesa virzītājs var noteikt aizliegumu aizdomās turētajam vai apsūdzētajam tuvoties konkrētai personai un vietai.¹⁰⁶ Šī tiesību norma būs piemērojama tikai, gadījumos, ja persona būs vērsusies

¹⁰¹ Vardarbības veidi. Pieejams: <http://www.pretvardarbibu.lv/par-vardarbibu/vardarbibas-veidi/> [aplūkots 03.03.2018]

¹⁰² Civilprocesa likums: LV likums. Pieņemts: 14.10.1998. [28.03.2018red.]

¹⁰³ Civilprocesa likums: LV likums. Pieņemts: 14.10.1998. [28.03.2018red.]

¹⁰⁴ Krimināllikums: LV likums. Pieņemts: Pieņemts: 17.06.1998. [12.02.2018. red.]

¹⁰⁵ Kārtība, kādā novērš vardarbības draudus un nodrošina pagaidu aizsardzību pret vardarbību: MK noteikumi Nr.161 Pieņemts: 25.03.2014. [03.01.2018 red.]

¹⁰⁶ Kriminālprocesa likums: LV likums. Pieņemts: 21.04.2005. [12.03.2018. red.]

tiesībsargājošajā institūcijā un viņai nodarītais aizskārums (*psiholoģiskā vardarbība*) tiks kvalificēta atbilstoši KL.

Pašlaik Latvijā likumprojekta statusā pastāv „Eiropas Padomes konvencija par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu” (turpmāk – Stambulas konvencija), konvencijas ietekmē virknē Latvijas normatīvajos aktos ir un tiks veiktas izmaiņas, lai veidotu pilnvērtīgu aizsardzības mehānismu pret vardarbību.¹⁰⁷

Stambulas konvencijas 33.pantā ietverta psiholoģiskās vardarbības definīcija, raksturojot šo darbību kā “..tīšu rīcība, ar kuru, pielietojot piespiešanu vai draudus, tiek nopietni kaitēts personas psiholoģiskajai integritātei.”¹⁰⁸ Stambulas konvencijas “Paskaidrojošais ziņojums” ietver nostāju, ka daudzkārt pirms seksuālās vai fiziskās vardarbības tiek īstenota psiholoģiskā vardarbība, un tas var realizēties dažādās vidēs kā piemēram darba vietā, skolā un ģimenē.¹⁰⁹ Kā viens no priekšnosacījumiem aizskārumam tiek izvirzīts nopietns kaitējums, tāpat arī Stambulas konvencijas izpratnē psiholoģiskā vardarbība ietver ilgstošu uzvedības modeli, kas dara zināmu vardarbīgo darbību kriminālo raksturu, kuru veic kāds no ģimenes locekļiem vai ārpus tās esoša persona.

Pašlaik Latvijas krimināltiesībās nav konkrēta, tieši psiholoģiskajai vardarbībai un visiem tās izpausmes veidiem paredzēta tiesiskā regulējuma, un neesot vispār vai neesot pilnvērtīgam psiholoģiskās vardarbības regulējumam personai tiek liegta iespēja aizsargāt savas aizskartās tiesības.

Saskaņā ar KL 1.panta pirmo daļu par noziedzīgu nodarījumu atzīstamas tikai tādas darbības, kuras ir izdarītas ar nodomu vai aiz neuzmanības un kurām atbilstoši KL ir visas noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīmes.¹¹⁰ Respektīvi, personas izdarītajam nodarījums ir jākvalificējas kā noziedzīgam nodarījumam KL izpratnē, līdz ar to, lai persona iegūtu savu interešu aizsardzību, nodarījumam ir faktiski jābūt

¹⁰⁷ Likumprojekts „Par Eiropas Padomes Konvenciju par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu” .Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/projektslmlik_221217_stamb.pdf [aplūkots 04.02.2018]

¹⁰⁸ Eiropas Padomes Konvencija par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu. Pieņemta: 11.02.2005. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/stambulas_konven_cija_02.11.15.pdf [aplūkots 30.01.2018.]

¹⁰⁹ Eiropas Padomes Konvencija par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu. (EPLS Nr.210) Paskaidrojošais ziņojums. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/paskaidrojosais_zi_nojums_02.11.15.pdf [aplūkots 01.02.2018]

¹¹⁰ Krimināllikums: LV likums. Pieņemts: Pieņemts: 17.06.1998. [12.02.2018. red.]

ietvertam likumā. Nepieciešams apzināt psiholoģiskās vardarbības aspektus Latvijas Krimināltiesībās, to pašreizējo noregulējumu un esošo regulējumu efektivitāti. Nepastāvot tiesību normai, kas noregulē darbības, kuras radījušas vai rada personai kaitējumu tiek pārkāptas ikvienas personas cilvēktiesības uz dzīvību, brīvību, veselību vai citas tiesības.

Ņemot vērā ārvalstu likumu normās ietvertos psiholoģiskās vardarbības veidus kā piemēram, finansiālu vardarbību, kontrolējošu un uzmācīgu uzvedību, personas izolācija no ģimenes vai sabiedrības, ņirgāšanos, personas apsūkāšanu, pazemošanu, goda un cieņas aizskaršanu, draudēšanu un citas darbības, kas rada personas interešu aizskaršanu nodarot aizskārumu tā psihei. Šādi psiholoģiskās vardarbības veidi, liecina par šo darbību kā prettiesisku, aktīvu rīcību,¹¹¹ kā arī bezdarbību, kurai ir kaitīgas sekas, bet nepastāvot atbilstošam regulējumam KL, nodarījumu nevar kvalificēt kā noziedzīgu un personai nevar piemērot kriminālatbildību.

Saskaņā ar KL 48.panta pirmās daļas 8.punktu personas, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu un tā laikā pielietojusi psiholoģisku ietekmi uz personu, rīcība var tikt atzīta par atbildību pastiprinošu apstākli,¹¹² ja panta dispozīcija jau neietver to kā prettiesiskā nodarījuma izdarīšanas veidu vai kā sastāva pazīmi. Atbildību pastiprinošais apstāklis sevišķā cietsirdība saprotama ne tikai kā fiziska, bet arī psihiska ietekme, savukārt, ar ņirgāšanos saprotama personas cieņas un goda aizskaršana.¹¹³ No psiholoģiskās vardarbības veidiem izriet, ka cieņa un goda aizskaršana atstāj sekas uz personas psihi, radot kaunu, bailes, vai nosodījumu no sabiedrības.

Tāpat arī KL 48.panta pirmās daļas 15. un 16.punkts kā atbildību pastiprinošu līdzekli nosaka vardarbības un vardarbības piedraudējuma pielietošanu izdarot noziedzīgo nodarījumu konkrētos gadījumos.¹¹⁴

KL 120.pants nosaka, ka par slepkavību, piepeša psihiska uzbudinājuma stāvoklī, kuru personai izraisījusi vardarbība vai smags tās goda aizskārumus no cietušās personas, pienākas sods ar brīvības atņemšanu līdz pieciem gadiem, vai īslaicīga brīvības atņemšana, vai piespiedu darbs.¹¹⁵ Psiholoģiskās vardarbības ietvaros personai

¹¹¹ Krastiņš U., Liholaja V., Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VII¹ nodaļa). Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2015. 14.lpp.

¹¹² Krimināllikums: LV likums. Pieņemts: Pieņemts: 17.06.1998. [12.02.2018. red.]

¹¹³ Krastiņš U., Liholaja V., Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VII¹ nodaļa). Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2015. 218.lpp.

¹¹⁴ Krimināllikums: LV likums. Pieņemts: Pieņemts: 17.06.1998. [12.02.2018. red.]

¹¹⁵ Krimināllikums: LV likums. Pieņemts: Pieņemts: 17.06.1998. [12.02.2018. red.]

var rasties bailes, nedrošības sajūta, ¹¹⁶trauksme un citi emocionāli pārdzīvojumi radot sasprindzinājumu, kurš attiecīgi akumulējot varētu novest personu pie negaidīta stipra psihiska uzbudinājuma.

Ar vardarbību KL 120.panta izpratnē saprotama nevien fiziska, bet arī psihiska aizskaršana, kas izpaužas kā draudi, ņirgāšanās un citos veidos, vardarbībai ir jābūt ticamai un prettiesiskai. Savukārt, pret personas godu vērsts aizskārums ir saistāms ar psiholoģiskās vardarbības izpausmes veidu, jo arī goda aizskaršanas gadījumā personas piedzīvotais pazemojums, izsmiešana, nepatiesa apsūdzēšana, personas ķermenisko un garīgo trūkumu noniecināšana rada personai psihiskus traucējumus, kuri varētu personai izraisīt stipru psihiska uzbudinājuma stāvokli. ¹¹⁷

Ar goda aizskārumu ir saprotams citas personas cieņas un goda pazemojums, kas ir tik sevišķs savā būtībā ka tas ir atzīstams par ekvivalentu psihiskai vardarbībai. ¹¹⁸ Ņemot vērā tiesu praksi un līdz šim analizētās krimināltiesību normas, novērojams, ka emocionālā vardarbība un ar to saistīto psihisko traucējumu iestāšanās tiek analizēta, katras tiesību normas ietvaros, līdz ar to secināms, ka Latvijas krimināltiesībās nepastāv vienots termina psiholoģiskā vardarbība skaidrojums.

Psiholoģiskā vardarbība īstenota ilgstošā un sistemātiskā veidā var nodarīt personai trauksmi, bailes un citus, ilgstoši piedzīvotus psihiskus traucējumus, un personas pieredzēts atkārtots aizskārums, var tai izraisīt fizioloģiskā afekta uzplaiksnījumu, ¹¹⁹ jo persona vairs nevar izturēt pret to vērsto emocionālo iespaidošanu. Šajā gadījumā cietušais ir psiholoģiskās vardarbības īstenotājs.

Personai vēršot psiholoģisko vardarbību pret citu personu, piemēram, to pazemojot, apsūkājot, atņemot tai finanšu līdzekļus, draudot atņemt uzturu, apģērbu, liegt pieeju dzīvesvietai, noniecinot un rīkojoties citā pazemojošā un aizskarošā veidā, kas izraisa personai vēlmi izdarīt pašnāvību, šādas darbības ir kvalificējamās saskaņā ar KL 124. pantu ¹²⁰.

Atbilstoši KL 124.panta pirmajai daļai personai piemērojama kriminālatbildība, nosakot brīvības atņemšanu uz laiku līdz trīs gadiem vai īslaicīgu brīvības atņemšanu vai piespiedu darbu, ja persona noved citu personu līdz pašnāvībai vai tās

¹¹⁶ Krastiņš U., Liholaja V., Krimināllikuma komentāri. Otrā daļa (IX-XVII nodaļa). Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2016. 260.lpp.

¹¹⁷ Turpat. 260.-261.lpp.

¹¹⁸ Turpat.261.lpp.

¹¹⁹ Turpat. 262.lpp.

¹²⁰ Krimināllikums: LV likums. Pieņemts: Pieņemts: 17.06.1998. [12.02.2018. red.]

mēģinājumam, kam par iemeslu ir šīs personas cietsirdīga apiešanās ar cietušo, sistemātiskas pazemošanas rezultātā aizskarot viņa personisko cieņu, un ja cietusī persona neatradās materiālā vai citā atkarībā no vainīgās personas. Par tādām pašām darbībām, cietušajam atrodies materiālā vai cita veida atkarībā no vainīgās personas, KL 124.panta otrā daļā paredzēts sods. Noziedzīgā nodarījuma izdarītājam ir piemērojama brīvības atņemšana uz laiku līdz pieciem gadiem vai īslaicīga brīvības atņemšana, vai piespiedu darbs un ar probācijas uzraudzību uz laiku līdz trim gadiem vai bez tās.¹²¹

Ar personas cieņas pazemošanu saprotama tāda izturēšanās, kas ir ilgstoši pazemojoša un apvainojoša, sistemātiska ņirgāšanās, neslavas celšana, aizskaršana. KL 124.pantā noteiktais noziegums ir pabeigts, ja cietusī persona izdara pašnāvību vai tās mēģinājumu,¹²² respektīvi ir realizējies konkrētās tiesību normas dispozīcijā aprakstītais nodarījuma sastāvs, līdz ar to tas ir materiāls sastāvs.

Tā kā šim nodarījumam ir materiāls sastāvs, tad, lai konstatētu, ka personas pašnāvības izdarīšana vai mēģinājums ir saistīts ar vainīgo personu, nepieciešams rast saikni jeb cēloņsakarību starp prettiesisko rīcību un sekām, kas iestājušās.¹²³ Pirms pašnāvības izjustie psihiskie aizskārumi jebšu psiholoģiskā vardarbība ir viens no varbūtējiem iemesliem pašnāvības izdarīšanai, tāpēc valstij ir svarīgi izveidot tādu regulējumu, lai pēc iespējas labāk tiktu nodrošināta personas tiesisko interešu aizsardzība pirms ir iestājušās neatgriezeniskas (*letālas*) sekas.

Vērtējot šo nodarījumu no subjektīvās puses persona var to izdarīt, gan ar nodomu, gan aiz neuzmanības.¹²⁴ Psiholoģiskās vardarbības gadījumā var izpausties noziedzīgā nevērība, kad persona sistemātiski pazemojot, apkaunojot un draudot personai nodara tai psihiskas ciešanas, kuru rezultātā persona pieņem lēmumu izdarīt pašnāvību. Šajā gadījumā vardarbīgā persona neparedzēja šādu seku iestāšanos, lai gan tai vajadzēja saprast un paredzēt, ka tās realizēto darbību rezultātā persona var izdarīt pašnāvību. Ņemot vērā augstāk minēto, personas darbības kuras ir raksturīgas psiholoģiskai vardarbībai var kvalificēt kā noziedzīgu nodarījumu, tikai, ja šo darbību

¹²¹ Krimināllikums: LV likums. Pieņemts: Pieņemts: 17.06.1998. [12.02.2018. red.]

¹²² Krastiņš U., Liholaja V., Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII nodaļa). Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2015. 87.-88.lpp.

¹²³ Малинин, В. Б., Причинная связь в уголовном праве. Санкт-Петербург: "Юридический центр Пресс", 2000. Available: <http://www.law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1237178> [retrieved 12.03.2018]

¹²⁴ Krastiņš U., Liholaja V., Krimināllikuma komentāri. Otrā daļa (IX-XVII nodaļa). Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2016. 262.lpp.

rezultātā ir iestājušās negatīvas sekas(personas pašnāvība vai pašnāvības mēģinājums) personai. Uzskatu, ka būtu nepieciešams preventīvāks regulējums, gadījumos, kad persona apejas ar citu personu cietsirdīgi un sistemātiskas pazemošanas rezultāta aizskar tās personisko cieņu, jo šādas tiesību normas gadījumā, “iejaukšanās” prettiesiskajā darbībā notiek tikai pie letālu seku esamības.

Psiholoģiskā vardarbība izpaužas dažādos aizskāruma veidos, un daudzi no tiem tiek regulēti KL normās kā piemēram, draudi, mājokļa neaizskaramības pārkāpšana, vajāšana, bet ir nepieciešams uzziņāt vai personai pastāv savu tiesību aizsardzības iespējas, gadījumos, kad tiek piedzīvota cita veida psihiska aizskaršana.

Psiholoģiskā vardarbība var tikt pielietota, piemēram, lai iegūtu informāciju no personas, nodarot tai psihiskas ciešanas, šādu darbību var kvalificēt atbilstoši KL 130.¹ pantā paredzētajam spīdzināšanas regulējumam, nosakot kriminālatbildību un piemērojot brīvības atņemšanu līdz vienam gadam vai īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai piespiedu darbu vai naudas sodu¹²⁵. Šāda kvalifikācija piemērojama, tikai tad, ja atbilstoši “Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību” likumam persona ir ar apzinātām vairākkārtējām vai ilgstošām darbībām vai bezdarbību nodarījusi citai personai psihiskas ciešanas, lai ietekmētu personas gribu vai apziņu.¹²⁶

Draudi ir viens no psiholoģiskās vardarbības veidiem, un tiem ir paredzēta atbildība KL 132.pantā, nosakot, ka ar draudiem saprot personas rīcību, kas pauž reālu apņemšanos nodarīt citai personai smagus miesas bojājumus vai noslepkavot to.¹²⁷ Saskaņā ar noziedzīgu nodarījumu klasifikāciju draudi ir kriminālpārkāpums. Draudiem ir jābūt patiesiem, lai rastos pamats baidīties, ka draudos izteiktā rīcība var tikt īstenota. Uzskatu, ka šāds draudu formulējums nav pietiekami “izsmeļošs”, jo personai draudot ar bērnu atņemšanu, mājokļa iznīcināšanu, ar citas, cietušajai personai tuvas personas noslepkavošanu un citā veidā arī tiek nodarīts kaitējums personas psihei, radot bailes, trauksmi vai citus traucējumus.

Draudus var izteikt verbāli, ar žestiem rakstiski, piemēram, ar elektroniskās saziņas līdzekļiem, un citos veidos, galvenais mērķis ir iebiedēšanas panākšana.¹²⁸

¹²⁵ Krimināllikums: LV likums. Pieņemts: Pieņemts: 17.06.1998. [12.02.2018. red.]

¹²⁶Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību. LV likums. Pieņemts: Pieņemts: 15.10.1998. [13.03.2018. red.]

¹²⁷ Krimināllikums: LV likums. Pieņemts: Pieņemts: 17.06.1998. [12.02.2018. red.]

¹²⁸ Krastiņš U., Liholaja V.,Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII nodaļa). Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2015. 87.-84.-87.lpp.

Draudi kā noziedzīgs nodarījums ir ar formālu sastāvu,¹²⁹ līdz ar to nodarījums skaitās pabeigts ar draudu izteikšanas brīdi. Subjektīvo pusi raksturo tiešs nodoms, jo vainīgā persona apzinās, ka ar draudiem izraisīs personai bailes.

No 2018.gada 1. janvāra spēkā stājušies grozījumi, nosakot KL 132.¹pantā kriminālatbildību par vajāšanas veikšanu, saistot to ar darbību, kas ir vairākkārtēja vai ilgstoša citas personas izsekošana, novērošana, draudu izteikšana vai nevēlama saziņa ar šo personu, ja šīs darbības personā ir izraisījušas pamatotas bailes par savu vai tuvinieku drošību.¹³⁰ Atbilstoši Stambulas konvencijas “Paskaidrojošajam ziņojumam” vajāšanas darbības tiek veiktas ar nodomu (tīši) un ar nolūku izraisīt personai pamatotas bailes.¹³¹ Ņemot vērā vajāšanas darbību ietekmi uz personas emocionālo stāvokli, un vajāšanas darbībām, kuras var nenodarīt personai fizisku kaitējumu, bet emocionālu pārdzīvoju, var secināt, ka vajāšana kā kriminālpārkāpums ir psiholoģiskās vardarbības veids, kurš aptver noteiktu aizskārumu loku, ko neaptver draudi KL 132.panta izpratnē.

Uzskatu, ka vajāšanas jēdzienā ietilpstošais aspekts, nevēlama saziņa ir saprotams, ka pati saziņas darbība ir prettiesiska,¹³² kad īstenota ilgstoši vai vairākkārtēji. Līdz ar to tiesību norma neietver personas pazemošanu, apkaunošanu, noniecināšanu ar savu uzskatu publicēšanu sociālajos tīklos.

Par īstenībai neatbilstošu faktu jeb nepatiesu izdomājumu izplatīšanu par citu personu, tā ka tas rada apkaunojumu šai personai, ir noteikta kriminālatbildība KL 157.panta pirmajā daļā,¹³³ turklāt par šiem izdomājumiem uzzina noteikts personu loks, vai par publiski mutvārdos izteiktiem apgalvojumiem uzzina lielāka sabiedrības daļa, tad šāds nodarījums asociējams ar neslavas celšanu. Subjektīvo pusi raksturo tiešs nodoms, kad vainīgā persona apzinās, ka ar nodarījumu tiks celta neslava citai personai, kas tai izraisīs kaunu.¹³⁴ Par šo nodarījumu piemēro piespiedu naudu vai naudas sodu,

¹²⁹ Krastiņš U., Liholaja V., Krimināllikuma komentāri. Otrā daļa (IX-XVII nodaļa). Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2016. 308.-309.lpp.

¹³⁰ Krimināllikums: LV likums. Pieņemts: Pieņemts: 17.06.1998. [12.02.2018. red.]

¹³¹ Eiropas Padomes Konvencija par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu. (EPLS Nr.210) Paskaidrojošais ziņojums. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/paskaidrosais_zi_nojums_02.11.15.pdf [aplūkots 01.02.2018]

¹³² Stalking Resource Center. Stalking. Available: <https://www.rainn.org/articles/stalking> [retrieved 4 March, 2018]

¹³³ Krimināllikums: LV likums. Pieņemts: Pieņemts: 17.06.1998. [12.02.2018. red.]

¹³⁴ Krastiņš U., Liholaja V., Krimināllikuma komentāri. Otrā daļa (IX-XVII nodaļa). Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2016. 308.-406.lpp.

taču, ja tas izdarīts masu saziņas līdzekļos, tad personu soda ar īslaicīgu brīvības atņemšanu vai piespiedu darbu vai naudas sodu.¹³⁵

Atbilstoši KL174.pantam kriminālatbildība piemērojama personai, kas rīkojusies cietsirdīgi un vardarbīgi pret nepilngadīgo, tam nodarot fiziskas vai psihiskas ciešanas.¹³⁶ Tiesību normā noziedzīgā nodarījuma subjekts¹³⁷ ir persona, no kuras cietusī persona ir materiāli atkarīga (*fiziska, pieskaitāma, kriminālatbildības vecumu sasniegusi persona*).

Par šādu noziedzīgu nodarījumu, ja tas nekvalificējas kā smags vai vidēji smags miesas bojājums atbilstoši KL 125. vai 126.pantam, vainīgajai personai atbilstoši KL 174.panta pirmajai daļai piemērojama brīvības atņemšana līdz trīs gadiem vai īslaicīga brīvības atņemšana, piespiedu darbs vai naudas sods un probācijas uzraudzība līdz trīs gadiem.¹³⁸ Atbilstoši noziedzīgo nodarījumu klasifikācijai šī tiesību norma nosaka kriminālatbildību, par tīšu mazāk smagu noziegumu,¹³⁹ bet šī panta otrā daļa nosaka atbildību par cietsirdību un vardarbību pret mazgadīgo, nosakot tādu sodu kā 174.panta pirmajai daļai, izņemot brīvības atņemšanu, kas noteikta līdz pieciem gadiem, līdz ar to nodarījums klasificējams kā smags noziegums.¹⁴⁰

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 1.panta 9.¹ punktā definēta vardarbība pret bērnu, iekļaujot regulējumā gan fizisko, gan emocionālo, gan seksuālu bērna aizskaršanu, tiesību norma nosaka, ka ar šo rīcību tiek apdraudēta vai var apdraudēt bērna attīstību vai pašcieņu, veselību vai dzīvību. Savukārt, šī likuma 1.panta 12.punktā inkorporēta emocionālā vardarbība kā bērna pašcieņas aizskaršana vai psiholoģiska ietekmēšana, kā piemēri šādai vardarbībai tiek minēti draudi, bērna pazemošana, vardarbīga izturēšanās pret bērna tuvinieku, visi šie aizskāruma veidi rada kaitējumu bērna attīstībai.¹⁴¹ Ar šo regulējumu ir definēta psiholoģiskā jeb emocionālā vardarbība, taču norādītie vardarbības veidi ir nepilnīgi, jo tā var realizēties arī citos veidos, kā piemēram, bērna atstāšana bez uztura, izdzīšana no mājām, apkaunošana.

¹³⁵ Krimināllikums: LV likums. Pieņemts: Pieņemts: 17.06.1998. [12.02.2018. red.]

¹³⁶ Krimināllikums: LV likums. Pieņemts: Pieņemts: 17.06.1998. [12.02.2018. red.]

¹³⁷ Liholaja V., Noziedzīgu nodarījumu klasifikācija: Likums. Teorija. Prakse. Otrais papildinātais izdevums. – Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2007, 46.-49.lpp

¹³⁸ Krimināllikums: LV likums. Pieņemts: Pieņemts: 17.06.1998. [12.02.2018. red.]

¹³⁹ Krastiņš U., Liholaja V., Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VIII nodaļa). Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2015. 50.-54.lpp.

¹⁴⁰ Krimināllikums: LV likums. Pieņemts: Pieņemts: 17.06.1998. [12.02.2018. red.]

¹⁴¹ Bērnu tiesību aizsardzības likums: LV likums. Pieņemts: 19.06.1998. [14.04.2018 red.]

Latvijas tiesībsargs Juris Jansons 2014.gada ziņojumā ir norādījis, ka bērna tiesības uz attīstību tiek apdraudētas, ja bērns cieš no vardarbības vai pats šādi izturas.¹⁴² Respektīvi, pret bērnu vērstā emocionālā vardarbība var atstāt būtiskas sekas uz personas turpmāko attīstību, būtiska, emocionālajā vardarbībā ir nevien, darbība vai bezdarbība, kas rada aizskārumu, bet arī negatīvās sekas, kas iestājas.

KL 174.pantā paredzētā noziedzīgā nodarījuma objektīvo pusi raksturo aktīva darbība, gan arī bezdarbība. Bezdarbības prettiesiskums izpaužas kā cietsirdīga vai vardarbīga izturēšanās pret cietušo.¹⁴³ Šīs tiesību normas kontekstā ar cietsirdīgu apiešanos saprotama bērna neuzraudzīšana, bērna attīstībai nepieciešamo vajadzību neievērošana, bērna atstāšana bez uztura un apģērba un cita šāda veida rīcība.¹⁴⁴

No tiesu prakses izriet, ka psiholoģiska vardarbība var būt sistemātiska rīcība, kas ietver bērna apsūkšanu ar rupjiem un nepieklājīgiem vārdiem, draudēšanu realizēt fizisko vardarbību, ja neklausīs vai nedarīs konkrētu rīcību, pavēlēšana izdarīt konkrētu darbību.¹⁴⁵

No KL 125.panta līdz 131.pantam ir noteikta kriminālatbildība par miesas bojājumiem, KL 125., 126., 130.pantā miesas bojājumi diferencēti pēc to smaguma pakāpes,¹⁴⁶ iedalot tos tīšos smagos, vidēji smagos un vieglos miesas bojājumos. Psiholoģiskās vardarbības rezultātā tiek ietekmēta personas psihe, radot tai traucējumus, līdz ar to nepieciešams, šo darbību izvērtēt kā atbilstošu miesas bojājumam.

Miesas bojājumu termina skaidrojums atbilstoši “Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību” likuma 24.panta otrajai daļai atrodams šī likuma 3. pielikuma 1.punktā, saskaņā ar kuru, miesas bojājumi ir *“cilvēka organisma audu, orgānu vai sistēmu anatomiski bojājumi vai funkcionāli traucējumi, kas radušies mehānisku, termisku, elektrisku, akustisku, radiācijas, ķīmisku, bioloģisku vai citu iedarbību rezultātā. Miesas bojājumiem pielīdzināmi arī psihiski traucējumi vai*

¹⁴²J. Jansons, Tiesībsarga 2014.gada ziņojums. 2014. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/uploads/content/legacy/Tiesibsarga_gada_zinojums_202014.pdf#%5B%7B%22num%22%3A71%2C%22gen%22%3A0%7D%2C%7B%22name%22%3A%22XYZ%22%7D%2C54%2C202%2C0%5D [aplūkots 14.02.2018]

¹⁴³ Krastiņš U., Liholaja V., Krimināllikuma komentāri. Otrā daļa (IX-XVII nodaļa). Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2016. 460.-461.lpp.

¹⁴⁴ Krastiņš U., Liholaja V., Krimināllikuma komentāri. Otrā daļa (IX-XVII nodaļa). Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2016. 460.-461.lpp.

¹⁴⁵ Augstākās tiesas tiesu prakse krimināllietās par cietsirdību un vardarbību pret bērniem 174.pants. Pieejams: http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/kriminal_tiesibas [aplūkots 12.04.2018]

¹⁴⁶ Krimināllikums: LV likums. Pieņemts: Pieņemts: 17.06.1998. [12.02.2018. red.]

traumas, kas radušās psihisku vai iepriekš minēto iedarbību rezultātā.”¹⁴⁷ Šis punkts ietver piezīmi, ka miesas bojājumiem ir pielīdzināmi psihiski traucējumi, kurus var izraisīt arī psihiska ietekme, līdz ar to tie sasaistāmi ar psiholoģisko vardarbību.

2017.gada redakcija “Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību” likuma 3.pielikumā¹⁴⁸ par miesas bojājumiem raksturojošiem arī bija iekļauti elementi, kas norādīja uz psiholoģisko vardarbību, arī šobrīd ir norāde uz to, ka miesas bojājumi iekļauj tādas darbības, kas vērstas uz personas psihisku iespaidošanu un tādu seku radīšanu, likumā gan nav skaidri definēta psiholoģiskā vardarbība, tomēr zināma veida aizsardzību pret to var rast.

Tiesu eksperts nosaka miesas bojājumu medicīnisko un psiholoģisko raksturu, un psihiskos traucējumus, un psihiskās traumas smaguma pakāpi pamato, ņemot vērā lietas materiālus, psihiatriskās vai psiholoģiskās izpētes datus, bet miesas bojājumu smaguma pakāpi ar medicīniskiem un citiem datiem.¹⁴⁹ Līdz ar to šajā atzinumu pamatošanas aspektā iedalās psiholoģiski un psihiatriski veselības traucējumi, turklāt atšķirīgais veids kā pamato miesas bojājumus un psihiskus traucējumus rada šaubas vai psihisks traucējums ir pieskaitāms pie miesas bojājuma. Turklāt, miesas bojājumu definīcijā arī netiek ietilpināti psihiskie traucējumi un traumas, tie tiek definēti kā pielīdzināmi miesas bojājumiem, pielīdzināmi jeb novērtējami kā līdzīgi,¹⁵⁰ līdz ar to tiek aptuveni attiecināmi uz miesas bojājumiem.

Sasaistot psiholoģiskās vardarbības aspektu atbilstoši KL un “Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību” likuma 3.pielikumam kā **smags miesas bojājums** (*psihiski traucējumi vai trauma*) ir saprotams psihisks traucējums ar hronisku gaitu vai psihiska trauma ar paliekošām sekām, kas būtiski ietekmē personas sociālo adaptāciju, kurus izraisa tīšs nodarījums (*psihiska, mehāniska, termiska, elektriska, akustiska, radiācija, ķīmiska, bioloģiska, vai cita iedarbība*).¹⁵¹ Par smagu miesas bojājumu nodarīšanu soda ar brīvības atņemšanu līdz septiņiem

¹⁴⁷Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību. LV likums. Pieņemts: Pieņemts: 15.10.1998. [13.03.2018. red.]

¹⁴⁸Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību. LV likums. Pieņemts: Pieņemts: 15.10.1998. [17.07.2017. red.]

¹⁴⁹Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību. LV likums. Pieņemts: Pieņemts: 15.10.1998. [13.03.2018. red.]

¹⁵⁰Līdzīgs - Tāds, kam viena vai vairākas (retāk visas) īpašības, pazīmes ir, parasti aptuveni, tādas pašas kā citam. Bendiks H., Latviešu literārās valodas vārdnīca. Zinātne, 1972.-1996. Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/llvv/> [aplūkots 13.03.2017.]

¹⁵¹Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību. LV likums. Pieņemts: Pieņemts: 15.10.1998. [13.03.2018. red.]

gadiem un ar probācijas uzraudzību līdz 3 gadiem vai bez tās, nodarījums klasificējas kā smags noziegums.¹⁵² Kaitīgajām sekām, pazīmes noteiktas hroniska gaita traucējumam vai būtiska ietekme uz personas sociālo adaptāciju.

Savukārt, ar **vidēja smaguma miesas bojājumiem** (*psihiskiem traucējumiem vai traumām*) saprot tādus psihiskus traucējumus vai psihisku traumu, kas ilgstoši ietekmē personas sociālo adaptāciju, kuru izraisa tīšs nodarījums (*psihiska, mehāniska, termiska, elektriska, akustiska, radiācija, ķīmiska, bioloģiska, vai cita iedarbība*).¹⁵³ Par šādu nodarījumu, vainīgajam piemērojama brīvības atņemšana līdz trīs gadiem vai īslaicīga brīvības atņemšana, vai piespiedu darbs, vai naudas sods, nodarījums klasificējas kā mazāk smags noziegums.¹⁵⁴ Būtiska kaitīgo seko pazīme ilgstošums.

Savukārt, **viegli miesas bojājumi ir** īslaicīgi veselības traucējumi no septiņām līdz divdesmit vienai dienai vai ar tiesu medicīnas ekspertīzi noteikts paliekošs veselības traucējums mazāk nekā desmit procentu apmērā.¹⁵⁵ Par tīši nodarītiem viegliem miesas bojājumiem personai piemēro brīvības atņemšanu līdz vienam gadam vai īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai piespiedu darbu, vai naudas sodu, līdz ar to nodarījums klasificējams kā mazāk smags noziegums.¹⁵⁶ Šajā miesas bojājuma smaguma klasifikācijā nav ietverti viegli psihiski traucējumi, kas personai var rasties no ilgstošiem tās aizskārumiem.

Ar 2018.gada 1. janvāri noteiktās izmaiņas KL kā miesas bojājumu klasificējošā pazīme, par kuru noteikta pastiprināta atbildība ir tīša miesas bojājuma nodarīšana pret ”.. *personu, ar kuru noziedzīgā nodarījuma izdarītājs ir pirmajā vai otrajā radniecības pakāpē, vai pret laulāto vai bijušo laulāto, vai pret personu, ar kuru noziedzīgā nodarījuma izdarītājs ir vai ir bijis neregistrētās laulāto attiecībās, vai pret personu, ar kuru noziedzīgā nodarījuma izdarītājam ir kopīga (nedalīta) saimniecība..*”.

Latvijas krimināltiesībās noziedzīgos nodarījumus kvalificē kā vardarbīgus, ja Krimināllikuma tiesību normā ir ietverti termini vardarbības, tās piedraudējums, draudi, miesas bojājumi un citi termini, kas var būt sasaistāmi ar psiholoģisko vardarbību.

No 2018.gada 1. janvāra krimināltiesību regulējums ietver psiholoģisko vardarbību kā smaga vai vidēji smaga miesas bojājuma veidu, nosakot kritērijus

¹⁵² Krimināllikums: LV likums. Pieņemts: Pieņemts: 17.06.1998. [12.02.2018. red.]

¹⁵³ Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību. LV likums. Pieņemts: Pieņemts: 15.10.1998. [13.03.2018. red.]

¹⁵⁴ Krimināllikums: LV likums. Pieņemts: Pieņemts: 17.06.1998. [12.02.2018. red.]

¹⁵⁵ Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību. LV likums. Pieņemts: Pieņemts: 15.10.1998. [13.03.2018. red.]

¹⁵⁶ Krimināllikums: LV likums. Pieņemts: Pieņemts: 17.06.1998. [12.02.2018. red.]

psihiska traucējuma vai traumas noteikšanai. Līdz 2018.gada 1.janvāra grozījumiem “ Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību” 3.pielikumā, psiholoģisko vardarbību paredzēja tikai pie smagiem miesas bojājumiem, neietverot vienotus kritērijus psihiskā traucējuma pakāpei.

Šobrīd personai, kurai nodarīti viegli psihiski traucējumi un trauma nav iespējas aizsargāt savas aizskartās tiesības, jo saskaņā ar Krimināllikumu un likumu “ Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību”, kriminālsodāms ir tāds nodarījums kas radījis ilgstošus psihiskus traucējumus un traumu.

Par psiholoģisko vardarbību miesas bojājumu aspektā nav paredzēta kriminālatbildība viegla miesas bojājuma gadījumos, kad psihiskais traucējums vai trauma ir ietekmējis personas sociālo adaptāciju noteiktā intervālā vai brīdī jeb ar mazāku ietekmi, līdzīgi kā draudi.

Nepieciešams veidot regulējumu vieglam psihiskam traucējumam vai traumai, kura ir atstājusi sekas uz personas sociālo adaptāciju, jo pastāvot nenoregulētai psiholoģiskajai vardarbībai ar mazāku ietekmi, netiek nodrošināta šīs vardarbības pārtraukšana, un indivīda tiesības uz dzīvi bez prettiesiska aizskāruma.

Atsevišķi psiholoģiskās vardarbības veidi ir noregulēti atsevišķi no miesas bojājumiem, kā piemēram, draudi, vajāšana.

Krimināllikumā nav vardarbības un tajā skaitā psiholoģiskās vardarbības legāļdefinīcijas.

Kopsavilkums

Maģistra darba pētījuma rezultātā autore izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes:

1. 2016.gada un 2017.gada statistikas dati liecina, ka cietsirdīga un vardarbīga izturēšanās pret nepilngadīgajiem un mazgadīgajiem saglabājas augstā līmeni un turpina pieaugt, tāpēc nepieciešams stingrāks tiesību noregulējums, lai iespējams mazinātu un novērstu šādu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu.

2. Piedāvāju veikt grozījumus:

Krimināllikuma 174.pants. Cietsirdība un vardarbība pret nepilngadīgo

(1) -soda brīvības atņemšanas laiku palielinot līdz četriem gadiem;

(2) - soda brīvības atņemšanas laiku palielinot līdz sešiem gadiem;

3. No 2018.gada 1. janvāra Krimināllikuma regulējums ietver psiholoģisko vardarbību kā smaga vai vidēji smaga miesas bojājuma veidu, nosakot vienotus kritērijus psihiska traucējuma vai traumas noteikšanai. Līdz 2018.gada 1.janvāra grozījumiem “ Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību” 3.pielikumā psiholoģisko vardarbību noteica tikai pie smagiem miesas bojājumiem, līdz ar to šobrīd ir iespēja ātrāk novērst tiesību aizskārumu, pirms nav iestājušās smagākas sekas.

4. Nepieciešams veidot regulējumu vieglam psihiskam traucējumam vai traumai, kura ir atstājusi sekas uz personas sociālo adaptāciju, jo pastāvot nenoregulētai psiholoģiskajai vardarbībai ar mazāku ietekmi, netiek nodrošināta šīs vardarbības pārtraukšana un indivīda tiesības uz dzīvi bez prettiesiska aizskārums.

5. Priekšlikums izveidot :

Krimināllikuma 130.³ pants. Psihisks aizskārumis

Par tīšu ilgstošu vai vairākkārtēju piespiedu darbību veikšanu pret citu personu radot tai psihiskus traucējumus vai traumai, ja šīm darbībām nav bijušas šā likuma 125., 126. pantā paredzētās sekas.

—soda ar īslaicīgu brīvības atņemšanu, vai ar piespiedu darbu, vai ar naudas sodu.

6. Krimināllikumā nav vardarbības un tajā skaitā psiholoģiskās vardarbības legāldefinīcijas. Lai veidotu vienotu izpratni par krimināltiesību terminoloģiju piedāvāju termina definīciju:

Psiholoģiskā jeb emocionālā vardarbība ir ar nodomu (tīši) veikts nodarījums, kas aizskar personas psihi un rada kaitējumu personas psiholoģiskajai integritātei.

1. Ņemot vērā ārvalstu avotus un tiesību aktu definīcijas psiholoģiskā vardarbība var tikt realizēta vairākos veidos, kā **draudi** (*pamest, atstāt bez uztura, dzīvesvietas, nogalināt vai nodarīt miesas bojājumus, pielietot fizisku vardarbību, u.c.*); **kontrolējoša uzvedība** (*noteikšana kur drīkst iet, darīt, ko vilkt mugurā, aizliegšana satikties ar noteiktām personām, apmeklēt darbu, skolu, u.c.*); **brīvības ierobežošana** (*personas izolācija no sabiedrības; ieslēgšana mājās, u.c.*); **aizskaršana** (*necieņas izrādīšana, neslavas celšana, pazemošana, aizskaršana, noniecināšana, ignorēšana, kritizēšana, ignorēšana, apsaukāšana, kritizēšana, u.c.*); **prettiesiska vajāšana** (*izsekošana, novērošana, nevēlama saziņa*); **uzmākšanās** (*seksuālu piezīmju izteikšana, uzmācīga saziņa ar personu, u.c.*); **cietsirdība** (*atstāšana bez uztura, bez dzīves vietas, aprūpes, uzraudzības pienākumu nepildīšana*) u.c. veidos.

Izmantotā literatūra un avoti

Izmantotā literatūra

1. Bendiks H., Latviešu literārās valodas vārdnīca. Zinātne, 1972.-1996. Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/llvv/> [aplūkots 13.03.2017.]
2. Eiropas Padomes Konvencija par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu. (EPLS Nr.210) Paskaidrojošais ziņojums. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/paskaidrojosais_ziņojums_02.11.15.pdf [aplūkots 01.02.2018]
3. Eiropas Savienības Eurobarometra 88 aptaujas rezultāti. 2017. Pieejams: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/STANDARD/yearFrom/1974/yearTo/2017/surveyKy/2143> [aplūkots 17.02.2018.]
4. Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra. Vardarbība pret sievietēm- ES mēroga apsekojuma aptauja. Pieejams: <http://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/survey-data-explorer-violence-against-women-survey>[aplūkots 14.04.2017.]
5. Ģimenes valsts politikas pamatnostādnes 2011.-2017.gadam. Sadaļa 3.3.4.2.Vardarbība ģimenē. Pieejams: <http://www.lm.gov.lv/text/1832> [aplūkots 15.05.2017]
6. J. Jansons, Tiesībsarga 2014.gada ziņojums. 2014. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/uploads/content/legacy/Tiesibsarga_gada_zinojums_%202014.pdf#%5B%7B%22num%22%3A71%2C%22gen%22%3A0%7D%2C%7B%22name%22%3A%22XYZ%22%7D%2C54%2C202%2C0%5D [aplūkots 14.02.2018]
7. Judins A., Krimināltiesību terminu skaidrojoša vārdnīca. RaKa, 1999., 204 lpp
8. Krastiņš U., Liholaja V., Krimināllikuma komentāri. Pirmā daļa (I-VII¹ nodaļa). Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2015. 320 lpp.
9. Krastiņš U., Liholaja V., Krimināllikuma komentāri. Otrā daļa (IX-XVII nodaļa). Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2016. 511 lpp.
10. Latvijas Republikas tiesībsarga 2010.gada pārskats. Pieejams: http://www.tiesibsargs.lv/uploads/content/legacy/Tiesibsarga%20gada%20zinojums_2010.pdf [aplūkots 18.03.2018]

11. Latvijas Valsts policijas pārskats "Par nepilngadīgo noziedzības stāvokli, noziedzīgos nodarījumos cietušajiem bērniem un noziedzības novēršanas problēmām 2017.gada 12 mēnešos". Pieejams: <http://www.vp.gov.lv/?id=305&said=305> [aplūkots 06.01.2017.]
12. Liholaja V., Noziedzīgu nodarījumu klasifikācija: Likums. Teorija. Prakse. Otrais papildinātais izdevums. – Rīga: Tiesu nama aģentūra, 2007, 502 lpp
13. Likumprojekts „Par Eiropas Padomes Konvenciju par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu” .Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/projektslmlik_221217_stamb.pdf [aplūkots 04.02.2018]
14. Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca. LU Latviešu valodas institūts. Pieejams: <http://www.tezaurs.lv/mlvv/> [aplūkots 13.04.2017.]
15. Pret sievietēm vērsta vardarbības apkarošana. Pētījums par Eiropas Padomes dalībvalstu veiktajiem pasākumiem un darbībām. 2006. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/dzimumu_lidztiesiba/situacija_latvija/ep_vard_apk_lv.pdf [aplūkots 14.04.2017]
16. R. Balodis, u.c.. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VII nodaļa. Cilvēks pamattiesības. Rīga : Latvijas Vēstnesis, 2011. 863.lpp.
17. Reģistrētie noziedzīgie nodarījumi pret nepilngadīgajiem pēc atsevišķiem noziedzīgu nodarījumu veidiem. Bērni Latvijā. Centrālās statistikas pārvalde. Statistisko datu krājums. 2016. Pieejams: http://www.csb.gov.lv/sites/default/files/nr_12_berni_latvija_2016_16_00_lv_en.pdf .[aplūkots 14.02.2017]
18. Vardarbība ģimenē. Pieejams: <http://www.marta.lv/marta-darbiba/vardarbiba> [aplūkots 14.03.2017]
19. Britto T.S., ect. The invisibility of psychological violence against children. 2016. Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:3536/ehost/detail/detail?vid=4&sid=00ce6f7e-4062-477e-8a93-470a8a2e4174%40sessionmgr101&hid=125&bdata=JnNpdGU9ZWVhvc3QtbG12ZQ%3d%3d#AN=120586665&db=a9h> [aplūkots 15.04.2017.]
20. Civil solidarity pact. Pieejams: <https://www.revolvy.com/main/index.php?s=Civil%20solidarity%20pact> [aplūkots 14.06.2017.]
21. Controlling and Coercive Behaviour. Lincolnshire Police. Pieejams: <https://www.lincs.police.uk/media/151447/controlling-and-coercive-behaviour.pdf> [aplūkots: 10.03.2018.]
22. Courcy F., ect. The Effects of Exposure to Psychological Violence in the Workplace on Commitment and Turnover Intentions. Journal of Interpersonal Violence, 2016

- Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:5053/doi/pdf/10.1177/0886260516674201>
[aplūkots 25.03.2017.]
23. Diagnostic and statistical manual of mental disorders, 4th ed, Washington: American Psychiatric association, 1994. Pieejams: <https://justines2010blog.files.wordpress.com/2011/03/dsm-iv.pdf> [aplūkots 07.04.2017.]
 24. Domestic Violence. The United States, Department of justice. Pieejams: <https://www.justice.gov/ovw/domestic-violence> [aplūkots 12.02.2018.]
 25. Don R. Catherall, How Fear Differs From Anxiety. *Traumatology*, Vol. 9, No. 2, 2003. Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:5053/doi/pdf/10.1177/153476560300900202>
[aplūkots 04.04.2018.]
 26. Federal legislation addressing family violence in Canada. Departments of justice. Pieejams: <http://www.justice.gc.ca/eng/cj-jp/fv-vf/laws-lois.html> [aplūkots 05.05.2017]
 27. Hallahan B., et. Post-Traumatic Stress Disorder (PTSD) Symptoms in Adults with Psychiatric Disorders. Cambridge University Press, 2014. Pieejams: https://datubazes.lanet.lv:3366/core/services/aop-cambridge-core/content/view/82AEC06C99640AA80A109ED791ED224D/S0790966700017389a.pdf/posttraumatic_stress_disorder_ptsd_symptoms_in_adults_with_psychiatric_disorders.pdf [aplūkots 27.05.2017.]
 28. Henning K., et. Prevalence and Characteristics of Psychological Abuse Reported by Court-Involved Battered Women. Portland: 2003. Pieejams: <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0886260503253878> [aplūkots 15.04.2017]
 29. Latvian Oxford Living Dictionaries. Pieejams: <https://lv.oxforddictionaries.com/skaidrojums/vardarbiba> [aplūkots 15.04.2017.]
 30. Martin E. Concise Medical Dictionary. Oxford: Oxford University Press, 2015. Pieejams: datubazes.lanet.lv:2148/view/10.1093/acref/9780199687817.001.0001/acref-9780199687817-e-3567# [aplūkots 04.04.2017.]
 31. Melançon C., Gange H. Father's and Mother's Psychological Violence and Adolescent Behavioral Adjustment. *Journal of Interpersonal Violence*, 2010. Pieejams: <http://datubazes.lanet.lv:5053/doi/pdf/10.1177/0886260510365863> [aplūkots 15.04.2017.]
 32. National Strategy on Domestic, Sexual and Gender-based violence. The National Office for the Prevention of domestic, sexual and gender-based violence 2010.-

- 2014.,Ireland. Pieejams: <http://www.cosc.ie/en/COSC/Pages/WP0800015> [aplūkots 08.03.2018]
33. Oxford dictionaries. Pieejams: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/honour> [aplūkots 24.10.2017]
34. Protection women against violence. Directorate General of Human Rights and Legal Affairs. Strasbourg, 2007. Pieejams: http://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/Source/EN_CDEG_2007_3_complete.pdf [aplūkots 04.05.2017.]
35. Psychological Abuse. Elder Abuse Prevention Unit. Pieejams: <http://www.eapu.com.au/elder-abuse/psychological-abuse> [aplūkots 26.04.2017.]
36. Rivera J. Emotional Abuse Laws. 2016. Pieejams : <http://www.legalmatch.com/library/article/emotional-abuse-laws.html> [aplūkots 19.04.2017.]
37. Reed A., Seago P.,Criminal Law. Sweet& Maxwell, London 2002., 584 p.
38. Sales P., Psychological Torture: Definition, Evaluation and Measurement. New York: Routledge, 2017. Pieejams: https://books.google.lv/books?id=3lluDQAAQBAJ&pg=PT386&lpg=PT386&dq=psihological+tourtire&source=bl&ots=Mj78bKjK8j&sig=zjjO_ga3cOEvDSIGAE9TBYaQGP&hl=lv&sa=X&ved=0ahUKEwjIv8aYxeXTAhUhMZoKHSqSC8UQ6AEIWzAH#v=onepage&q=psihological%20tourtire&f=true [aplūkots 17.04.2017]
39. Special Eurobarometer on Gender-based Violence. 2016. Pieejams: <https://ec.europa.eu/commfront/office/publicopinion/index.cfm/ResultDoc/download/DocumentKy/75837> [aplūkots 04.01.2018.]
40. Thompson E. Childhood emotional abuse. The British Journal of Psychiatry, 1996. Pieejams: <http://bjp.rcpsych.org/content/168/2/143.full-text.pdf+html> [aplūkots 24.02.2017.]
41. Stalking Resource Center. Stalking. Available: <https://www.rainn.org/articles/stalking> [aplūkots 04.02.2018.]
42. Wolman B. B. Anxiety and related disorders. John Wiley & Sons, 1994, p.19. Pieejams: <http://www.freepsychotherapybooks.org/product/104-anxiety-and-related-disorders-a-handbook> [aplūkots 24.02.2018.]
43. Малинин, В. Б., Причинная связь в уголовном праве. Санкт-Петербург: "Юридический центр Пресс", 2000. Pieejams: <http://www.law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1237178> [aplūkots 12.03.2018.]

Normatīvie akti

1. Bērnu tiesību konvencija. Pieņemta: 20.11.1989. Pieejama: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1150> [04.04.2018 red.]
2. Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Pieņemta: 04.11.1950. Pieejams: http://humanrights.lv/doc/regional/eck_kons.htm [aplūkots 30.01.2018.]
3. Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām. Pieņemta: 16.12.1966. Pieejama: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/705> [22.03.2018. red.]
4. Eiropas Padomes Konvencija par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu. Pieņemta: 11.02.2005. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/berns_gimene/bernu_tiesibas/stambulas_konvencija_02.11.15.pdf [aplūkots 30.01.2018.]
5. Eiropas Savienības Pamattiesību Harta. Pieņemta: 07.12.2000. Pieejama: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT> [aplūkots 30.01.2018.]
6. Latvijas Republikas Satversme: LV likums. Pieņemts: 15.02.1922. [12.03.2018]
7. Bērnu tiesību aizsardzības likums: LV likums. Pieņemts: 19.06.1998. [14.04.2018 red.]
8. Civilprocesa likums: LV likums. Pieņemts: 14.10.1998. [28.03.2018red.]
9. Kārtība, kādā novērš vardarbības draudus un nodrošina pagaidu aizsardzību pret vardarbību: MK noteikumi Nr.161 Pieņemts: 25.03.2014. [03.01.2018 red.]
10. Krimināllikums: LV likums. Pieņemts: Pieņemts: 17.06.1998. [12.02.2018. red.]
11. Kriminālprocesa likums: LV likums. Pieņemts: 21.04.2005. [12.03.2018. red.]
12. Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību: LV likums. Pieņemts: Pieņemts: 15.10.1998. [13.03.2018. red.]
13. Par Krimināllikuma spēkā stāšanās un piemērošanas kārtību: LV likums. Pieņemts: Pieņemts: 15.10.1998. [17.07.2017. red.]

14. Latvijas Administratīvā pārkāpuma kodekss: LV likums. Pieņemts: 07.12.1984. [15.03.2018 red.]
15. Canada, Criminal Code [Kānādas Kriminālkodekss]. Pieejams: <http://laws-lois.justice.gc.ca/PDF/C-46.pdf> [aplūkots 17.05.2017]
16. Criminal Code of the Republic of Estonia [Igaunijas Kriminālkodekss]. Pieejams: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots 09.06.2017.]
17. Criminal Code of the Republic of Lithuania. [Lietuvas Kriminālkodekss] Pieejams: https://www.unodc.org/res/cld/document/ltu/criminal_code_of_lithuania_html/Lithuania_Criminal_Code_2000_as_amd_2010.pdf [aplūkots 24.01.2018.]
18. Criminal Code of the Republic of Finland [Somijas Kriminālkodekss]. Pieejams: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots 11.12.2017.]
19. Criminal Code of the Swiss Confederation. [Šveices Kriminālkodekss]. Pieejams: <http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes> [aplūkots 14.06.2017.]
20. Criminal Justice and Licensing (Scotland) Act [Krimināltiesību un licencēšanas akts]. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/asp/201/13/part/2/crossheading/threatening-or-abusive-behaviour/enacted> [aplūkots 15.01.2018.]
21. New Zealand Domestic Violence Act.[Par vardarbību ģimenē acts]. Pieejams: <http://www.legislation.govt.nz/act/public/1995/0086/latest/whole.html#DLM371926> [aplūkots 15.04.2018]
22. Offences Against the Person Act. [Lielbritānijas Noziedzīgu nodarījumu pret personu akts]. Pieejams : <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Vict/24-25/100/section/47> [aplūkots 17.03.2017]
23. Penal Code of the French Republic [Francijas Kriminālkodekss]. Pieejams: www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes [aplūkots 04.05.2017.]
24. Protection from Harassment Act [Skotijas Aizsardzības pret uzmākšanos akts]. Pieejams: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1997/40/crossheading/scotland> [aplūkots 20.09.2017.]
25. Singapore Protection from Harassment Act [Singapūras Aizsardzības pret uzmākšanos akts]. Pieejams: <http://statutes.agc.gov.sg/aol/download/0/0/pdf/bina>

ryFile/pdfFile.pdf?Com pId:5c68d19d-19ad-49d8-b1a9-5b8ca8a15459 [aplūkots 20.03.2017]

26. United Kingdom, Protection from harassment act [Apvienotās Karalistes Aizsardzības pret uzmākšanos akts]. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1997/40/section/4A> [aplūkots 15.01.2018.]
27. United Kingdom, Serious Crime Act [Avienotās Karalistes Smagu noziegumu akts]. Pieejams: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/9/section/76/enacted> [aplūkots 17.05.2017.]
28. Strafgesetzbuch. [Vācijas Kriminālkodekss]. Pieejams: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/StGB.pdf> [aplūkots 14.06.2017.]

Juridiskās prakses materiāli

1. Augstākās tiesas tiesu prakse krimināllietās par cietsirdību un vardarbību pret bērniem 174.pants. Pieejams: <http://at.gov.lv/lv/judikatura/tiesu-prakses-apkopojumi/kriminal-tiesibas> [aplūkots 12.04.2018]
2. Administratīvās tiesas 19.08.2013. spriedums lieta Nr.142269811. Pieejams:https://www.tiesas.lv/Media/Default/Admin.tiesu%20spriedumi/Admin.apg.tiesas%20spriedumi/Augusts/19.08.2013/AL_1908_apg_AA43-1635-13_7.pdf [aplūkots 14.03.2018]
3. Talsu rajona tiesas 02.12.2013. spriedums lietā Nr. K36-0155-13. Pieejams: <https://www.tiesas.lv/nolemumi/pdf/138323.pdf> [aplūkots 12.04.2018]
4. Jēkabpils rajona tiesas 07.08.2014. spriedums lietā Nr. K16-0250/14 Pieejams: <https://www.tiesas.lv/nolemumi/pdf/183754.pdf> [aplūkots 14.02.2018]
5. Noziedzīgu nodarījumu par smagiem miesas bojājumiem kvalifikācijas jautājumi tiesu praksē. Krimināllikuma 125.,127.,-129.,131.,132. pants. 53.lpp. Pieejams: http://www.at.gov.lv/files/uploads/files/6_Judikatura/Tiesu_prakses_apkopojumi/2017/Apkopojums_smagi_miesas_bojajumi_06_11_2017_anonimizets.doc [aplūkots 14.02.2018]
6. Criminal Harassment (Sentencing Cases). Pieejams: [http://criminalnotebook.ca/index.php/Criminal_Harassment_\(Sentencing_Cases\)](http://criminalnotebook.ca/index.php/Criminal_Harassment_(Sentencing_Cases)) [aplūkots 12.02.2019.]

7. Review of Section 264 (Criminal Harassment) of the Criminal Code of Canada.
Pieejams: http://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/cj-jp/fv-vf/wd96_7-dt96_7/p5.html [aplūkots 14.03.2018.]

Maģistra darbs „**Psihologiskās vardarbības aspekts krimināltiesībās**” izstrādāts LU Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: _____ Laila Vītola

(personiskais paraksts)

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: Dr.habil.iur. profesors Uldis Krastiņš _____ . ____ .2018.

(personiskais paraksts)

Recenzents: _____

Darbs iesniegts Krimināltiesību zinātņu katedrā ____ . ____ .2018.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe _____

(personiskais paraksts)

Darbs aizstāvēts maģistra gala pārbaudījuma komisijas sēdē ____ . ____ .2018. prot. Nr. ____.

Komisijas sekretāre: _____

(personiskais paraksts)